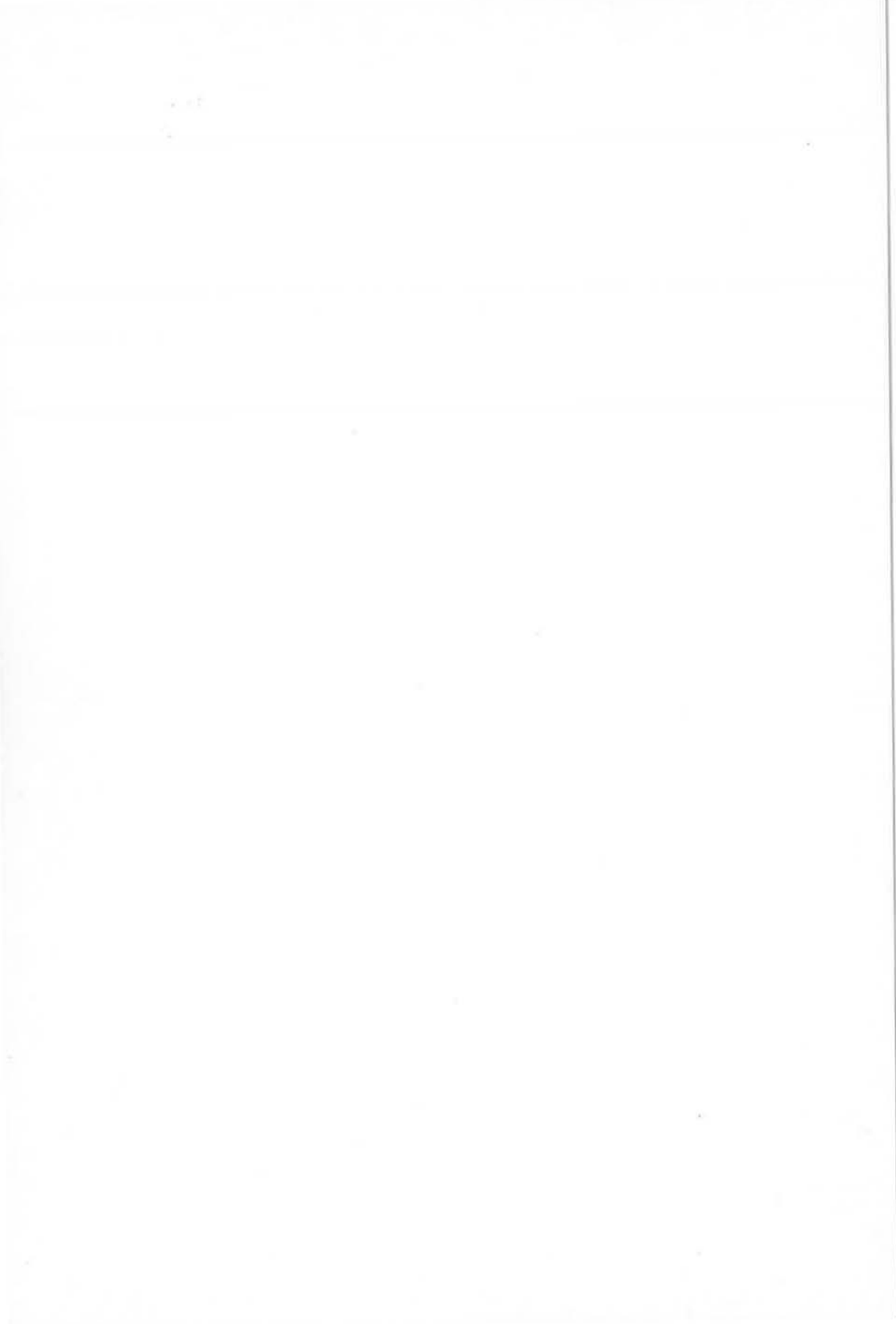

I gamle fotefar

ØYER OG TRETEN HISTORIELAG 1998

ØYER OG TRETTE
HISTORIELAG

I gamle fotefar

Redaksjon:

Lars Holmen   Johan Kraabøl
Marit Rusten Fintoft

ØYER OG TRETTE HISTORIELAG
1998

Dale-Gudbrands Trykkeri a.s, Tretten.
ISBN 82-7275-101-1

Innhold

Noen ord fyrst	5
<i>Frå Kulturminneåret 1997</i>	7
Solveig Pålrsrud: Sunnhaugen	7
Lars Holmen: Vardkampen – ein interessant bergtopp!	10
<i>Håndverk og håndverkere</i>	16
Johan Kraabøl: Brødrene som imponerte hver sin konge	16
Målfrid Kvarving og Marit Rusten Fintoft: Monrath-genseren	21
Målfrid Kvarving: Damesko fra ca. 1750	25
Marit Rusten Fintoft: Skomakeren som ble ved sin lest	26
Fredrik Enge: Tågfletting, ein gamal husflid på Tretten	29
<i>Arbeidsliv</i>	31
Oddvar Stensrud: Stortryskan i Musdal	31
Per Rusten: Til seters	36
Per Rusten: Setervedhogst på Augsetra og i Åstdalen	39
Per Rusten: Vedalunning og høykjøring fra fjellet	42
Per Rusten: Energimangel og ressursutnyttelse	44
Johs. Rusten: Søndagstur på en gammel kjerreveg	48
<i>Gamle dokumenter</i>	51
Marit Rusten Fintoft: Postkarl Tosten Johansen Wedum	51
Red.: Gjæterkontrakt	56
Red.: Avtale om skyss-stasjon	58
Red.: Ølsalg – Stafsmartnen.....	59
<i>Fra krigen</i>	60
Ole M. Mathisen: Gestapo-besøk i Pålrsrudgrenda	60
Ole M. Mathisen: Likvidasjon	64
<i>Emner med ulikt innhold</i>	65
Lars Holmen: Eit offer i Titanic-ulykka	65
Johannes Rusten: På personjakt i kirkebøkene	72
Lars Holmen: Gardsklokker og kyrkjeklokker i Øyer og Tretten	75
Bøker og hefter	86

Bildet på første side:

John Paulsrud, Jo Smed (1838–1926), i virksomhet. Se artikkel side 16.

Noen ord fyrst ...

I fjor hadde «Fotefara» 10-års-jubileum, og vi tek trøstig fatt på eit nytt ti-år. Vi ser det som viktig kulturarbeid å ta vare på lokalthistorisk stoff, men vi hadde gjerne sett at vi hadde fått fleire bidrag. Det kan bli tungt når vi sjølve må skaffe fram det meste av stoffet. Kjeldene held på å tømast.

Men dei neste 2–3 åra burde det vera lett å finne noe å skrive om, for da vil vi ta for oss tidsromet 1945–60 som på mange måtar var ei interessant tid, heilt annleis enn ho er i dag, sjølv om ho ikkje ligg så langt borte. Vi vil prøve å fortelja om fleire sider ved livet i kommunen i desse 15 åra: næringslivet, levekåra, kulturlivet.

Vi har opplegget klart, men det ville ha vore fint om fleire ville vera med og skrive, for da blir det større variasjon i framstillinga. Men dersom du ikkje vågar deg til å skrive sjølv, kan du ta kontakt med ein av oss i redaksjonen, så kan vi skrive det *du* fortel.

Her og nå rettar vi ein hjertens takk til alle som har gjeve bidrag til årets hefte, enten det er tekster eller bilete eller opplysningar. Det er ei verdfull støtte i arbeidet.

Øyer i november 1998.

Helsing frå oss i redaksjonen

Frå kulturminneåret 1997

Solveig Pålsrud:

Sundhaugen

Prolog på kulturminnedagen 21.9.-97

Med kjente landskap på begge sider
står Tretten-brua på stødig lest.
Den har tjent folket i vel et sekel
som bindeledd mellom øst og vest.

Men her på Sundhaugen, med sitt båtfeste,
og med rester av gammel mur,
fornemmes minner om sundmannslivet
– en lang epoke i norsk kultur.

Da isen skura og sanda gnura
og skapte rær langs naken grunn,
og Lågen lekte og grov og rekte
og ble til fjorder og va og sund.
Mens høye lier og bratte sider
fikk møte flater og sollyst land,
ga skrinne jordlaget voksternæring
til enkle vekster på mark og strand.
Og det kom fisk her mot strie strømmen

Utsyn frå Vardkampen.

og det kom villdyr langs elvas bredd.
Tilslutt kom folk her med
framtdrømmen,
så fulgte slektene ledd for ledd.
De kom langs Lågen på begge sider,
og fangst og fiske var livsgrunnlag
før von og vilje og smijernsredskap
ga skog- og landbruk av ymse slag.

Slik vokste livet på våre trakter,
da nye slekter fant veien hit,
og rydda jorda og bygde garder
på hver sin side og bit for bit.
De bygde boplasser oppi lia,
og det ble bruk i mot himmelrand
– og alt var Øyer i farne tider
og alt ble vår del av Norges land.
Med nye grender kom vei og stier,
og hovedvei ifra nord til sør,
men elva hadde sin egen vilje
og delte bygda i to som før.

For Lågen som var til gagn og glede,
den var til hinder for vei og frakt,
før vi fikk sundmenn og sundingsplasser,
og elvestrømmen en overmakt.

Den første farkost var kabbeblåten
som kunne trekkes fra bredd til bredd
og føre fram både folk og buskap,
det var et framsteg som hadde skjedd.
Snart trengtes båter og større ferjer
og frakt og sunding kom i system,
på karrig grunn, nedved elvelandet,
på gråsteinsmur, stod et sundmannshjem.
Nå ble det sundmannens lodd og virke
å styre sikkert fra strand til strand,
og binde veinett og kretser sammen
og være tro mot sin nye stand.
Han tjente kongen, han tjente bygda,
han tjente hver den som kom og fór.
Men lønn for strev og for trufast innsats
og tunge plikter var ikke stor.

*Sundhaugstugua slik den nå står ved riksvegen. Den ble flyttet hit fra Sundhaugen i 1908.
I denne stugua holdt sundmannsfamilien til.*

Det skulle kjempes mot vind og værslag,
mot mørke kvelder og stridig strøm,
og fares varsamt med handelsvarer,
og de som kom med sin utfersdrøm.
Om noen ville til andre egner,
og noen helt til Amerika.
Da starta ferden med elvebåten
og ferjemannen som støtte fra.

Om det gjaldt handel og liv og vandel,
fikk ferjemannen ha syn og sans.
Han frakta folket til lesarmøte,
til hestehandel og martensdans.
Ved alle høve, i all slags ærend,
om det gjaldt lensmann og embedsverk,
var han beredt til å sunde over
om det var styggvær og strømmen sterk.

I Øyerbygda og her på Tretten
langs hele soknet der elva fór,

fra Huselandet og Jevnefjorden
til ut for Sagodden lengst i nord.
Der fantes båter og ferjesteder,
og mang en sundmann fikk prøve seg,
ved Sundbysundet og her ved Holmen
var sundet offentlig ferdselsvei.

Men alle står som et kulturminne,
og har fortjent at vi stopper litt,
på spranget inn i et nytt årtusen,
med alle goder vi tar for gitt.
Med satelitter og måneferder
og telefoner som følger oss
– og vi som fjerner oss fra hverandre,
teknikk og sambandsutstyr til tross.
Vi trengte kanskje en tur på elva,
med takt fra strømdrag og åreslag
– å sunde over og nå hverandre,
og takke dem som har minnedag.

Lars Holmen:

Vardkampen – ein interessant bergtopp!

I Kulturminneåret 1997 vart Vardkampen vald som Øyer kommune sitt bidrag i Kulturminnestafetten som kom til Tretten 30. august. Vekslinga skjedde oppå toppen da folk frå Ringebru overleverte «stafettpinne», eit ferdaskrin, til folk frå Øyer. Denne bergtoppen har også eit eldre namn: Stalsbjørgkampen, men det er gått meir av bruk.

På Vardkampen er det to svært gamle kulturminne som både har med forsvar å gjera. Det eine er mur-restar etter ein bygdaborg, og det andre er plass for varde. Dei fortel oss både om eit viktig trekk ved menneska si historie: Menneske har vore i kamp med kvarandre, og det har vore nødvendig å forsvare seg!

Vardkampen sett mot sør. Bilde frå 1920-åra.

Bygdaborgen

Når vart bygdaborgane til?

Ein har meint at dei vart til i folkevandringstida, 400–600 e.Kr., fordi dette var ei vill og uroleg tid ute i Europa med store folkegrupper på vandring. Men vi har ingen dokumentasjon på at utanlandske røverflokkar har herja i Skandinavia. Det er gjort lite av arkeologiske utgravingar i bygdaborgar, og ein del av desse er gjort

før den radiologiske dateringane gjorde det mogleg å tidfeste alder på kol, treverk, beinrestar osv. Dei funna som er gjorde, tyder på at bygdaborgane helst vart til i dei 2–300 åra før folkevandringstida, da dette var ei tid da småriker vart konsolidert. Nærare kjem ein ikkje alderen førebels.

Vi veit ikkje kven fiendane var, eller kvar dei kom frå. Men folket på Tretten må ha kjent seg alvorleg livstruga sidan dei la ned så store ressursar på eit slikt byggverk.

Bygdaborgane er ikkje nemnde i det heile i den eldste litteraturen vår: eddadiktninga, skaldediktninga eller sagalitteraturen. Heller ikkje i dei eldste lovtekstene vi har – så som Gulatingsloven og Frostatingsloven.

Kvar vart borgane lagt?

Det var nok fleire omsyn å ta når ein slik bygdaborg skulle byggjast. Han måtte liggje i rimeleg avstand frå bustadene; han måtte liggje slik at han var lett å forsvare, og han skulle helst liggje slik at ein hadde oversyn over landskapet. Vardkampen ser ut til å ha fylt alle desse krava.

Ein kan leggje merke til at desse bygdaborgane nesten alltid ligg i nærleiken av viktige ferdsselsvegar. Folk som budde langs slike vegar var vel mest utsette for røvarar. Føremålet med ein slik bygdaborg må ha vore tilflukt og forsvaret. Noen offensiv kamp kan det ikkje ha vore snakk om med dei våpen ein dengong hadde. Ein meiner folk flykta dit med husdyr og all eigedom som let seg flytja. Men dette er berre gjetning.

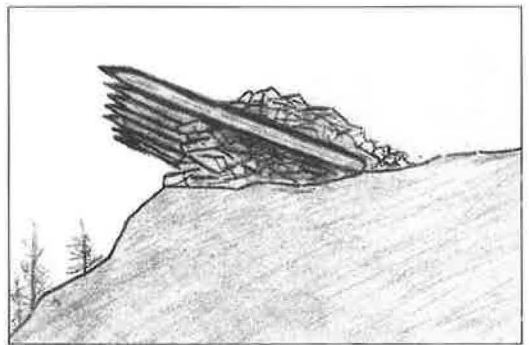
Vardkampen var godt skikka til eit slikt føremål. Det galdt å utnytte terrenget slik at ein kunne greie seg med minst mogleg byggverk. Toppen ligg 174 m over bakken på austsida og det er stupbratte bergveggar mot aust og sør. Også på vestsida er det bratt og ulendt. Det kunne ikkje vera lett å ta seg opp der heller – slett ikkje når det stod folk oppå toppen og bombarderte med stein, og terrenget var snauhogd. Berre mot nord er det rimeleg stigning, og der har det vore bygd mur.

Korleis var borgen bygd?

Det er eit ytre og eit indre borgområde, og folk frå Oldsaksamlinga har funne restar etter i alt tre murar på tilsaman 180 m. Men etter bortimot to tusen år er dei nå så

nedrasa og tilgrodde med mose og torv, gras og lyng at dei er ikkje så lette å sjå.

Serleg høge kan desse murane ikkje ha vore, oftast ikkje meir enn 75–80 cm. Men dei ligg alltid oppå berge-pallar eller høge skråningar. I somme andre bygdaborgar er det funne restar av treverk. Det har truleg vore brukt også her. Ein kan merke seg at murane har inga innside, men går skrått over i terrenget. Det tyder på at dei har vore underlag for stokkverk som har lege på tvers av dei, nokså tett. Stokkane må ha peikt skrått oppover og rokke eit stykke utover muren. Han har i så fall vorte svært vanskeleg å komme over.

Tenkt tverrsnitt gjennom borgmur. Var det omlag slik murane med stokkverk såg ut?

Kamp på liv og død

Likevel kunne ikkje desse murane åleine ha halde fiendane ute – sjølv med stokkverk. Men forsvararane hadde store fordelar av å møte fienden her oppe framfor på open mark. Her hadde dei ei avgrensa forsvarslinje å passe. Dei kunne lett flytte seg fram og attende langs muren, og dei var budde på kamp med lagre av høveleg stein til å kaste med. Her hadde dei ryggen fri, dei stod høgare i terrenget enn fiendane og hadde godt oversyn.

Fiendane derimot måtte ta seg fram over open terreng, deretter opp ei bratt skråning

eller ein bergepall og klatre over muren for å komme i kampstilling. Når det så stod folk på innsida med våpen i hand, klar til kamp, var ikkje det lett. Inntrengjarane var da svært utsette. Var dei overlegne i tal, kunne dei sjølvsgt storme muren, men dei måtte rekne med å få dei første falne.

Vass-spørsmålet

Å skaffe vatn til borgen må ha vore vanskeleg. Nedunder øvste toppen på austsida på indre borgområde, ligg det eit søkk bygd av menneskehender. Sjølve søkket er 3 x 3,3 m, drygt 1 m djupt og har noe stein i sidene. Ei noe større flate skrånar ned mot dette søkket. Dette kan ha vore ei sisterte for regn-vatn. Men skulle ein ha nytte av denne, var ein avhengig av store nedbørsmengder. Det kan tyde på at det ikkje har vore noka langvarig hersetjing.

Kva var fiendane ute etter?

Kva kan desse fiendane ha vore ute etter ettersom dei utsette seg for stor livsfare? Dei må ha vore på jakt etter viktige ressursar som dei kunne ta med seg. Det kan ha vore jern, våpen og reidskapar, eller kanskje korn, huder og husdyr? Husdyra kunne dei ta med seg levande. Eller var dei ute for å erobre land? Lykkast dei med det, kan urfolket på Tretten ha komme hit ved erobring. Dei mest våpenføre av dei innfødde mennene vart vel da drepane? Eller dei kan ha vorte bortførte og selde som trælær.

Andre bygdaborgar i distriktet

Denne bygdaborgen er ein av omlag 300 bygdaborgar i heile landet. I Sel er det to slike, på Steinberg og på Thokampen. På Sør-Fron oppunder Skard er det ein mur som truleg har vore ein liten bygdaborg,

Mur-restar på Vardkampen, indre borgmur.

berre for ein familie, og ein meiner det har vore ein slik på Høgkleiva i Ringeby. Ute på Jørstadmoen har vi Kastrudborgen, og på Hedemarka har vi i alt ni borgar frå Moelva i nord til Tangen i sør.

Bygdaborgane var enkle byggverk samanlikna med t.d. dei borgane som vart bygde i mellomalderen. Dersom ein hadde leitt grundig, kunne ein kanskje ha funne fleire slike. Folk flest den tida hadde vel likevel ingen bygdaborg å søkje tilflukt til. Dei måtte nok gøyme seg som best dei kunne når fiendar truga.

Kven oppdaga mur-restane?

Desse mur-restane på Vardkampen vart oppdaga for omlag hundre år sidan, og det skal ha vore Ole Hovde, lærar og gardbrukar på søre Hovde, som oppdaga dei. Vaken og historieinteressert som han var, tenkte han: Har det noen stad vore bygdaborg, så må det ha vore der. Og det slo til! I 1932 gjorde ein arkeolog, Bjørn Hougen, noen prøvestikk på Vardkampen, og det var tydeleg kulturlag under torva, men smått med funn.

I dei seinare åra har Odd Jarle Jonassen, tidlegare Øyer, gjort to funn på Vardkampen – ein pilspiss og eit tolleknivblad. Pilspissen har flat tange og har vore skjefte i ein splitt i skaftet. Oldsaksamlinga har tid-

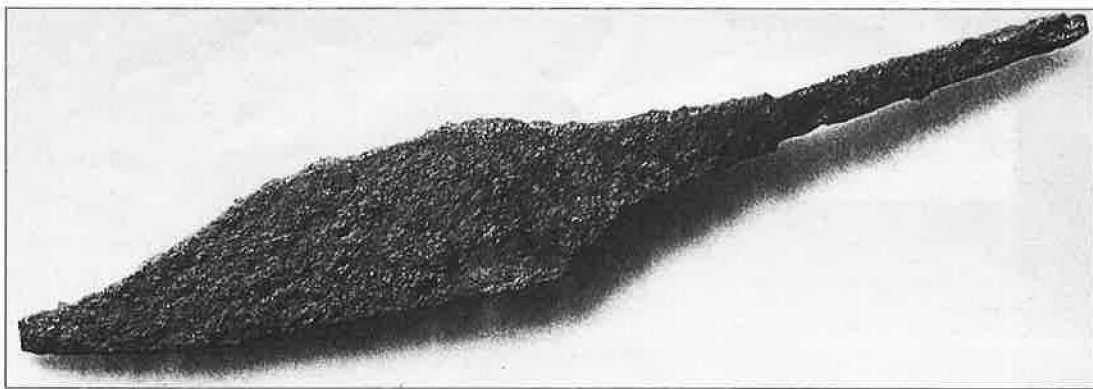
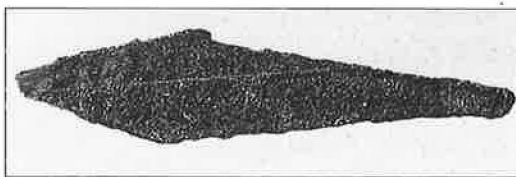
festa han til folkevandrings-tida. Funnet er interessant, serleg fordi det er gjort i borgen. Knivbladet er ein-egga og av ei type som i noen mon var brukt fram til 1400-åra.

Plass for varde

Tidfesting

Av det andre kulturminnet, plass for varde, er berre namnet att – Vardkampen. Men varden må sjølvsagt ha stått på det høgaste punktet. Å tenne vardar er ein eldgammal måte å varsle ufred på og kalle saman folk til kamp. Mellom anna veit ein at dette varslingsystemet var brukt i det gamle Hellas mange hundre år før vår tidsrekning tek til. Etter som Snorre Sturlason fortel, er det Håkon den gode som organiserte landvernet her til lands med blant anna vardar og skipreider. Han var norsk konge i tidsrommet 945–960.

Varde i denne tydinga av ordet var eit vedareis som vart påtent for å varsle ufred. På denne måten kunne ein varsle heile landet på 7 dagar, fortel den same Snorre Sturlason. Men ser ein bort frå desse 3–4

Fornfunn på Vardkampen. Øvst: Pilspiss, 8 cm lang. Nedst: Knivblad, 19 cm langt.

linjene i Håkon den godes saga, er heller ikkje vardane nemnde i sagalitteraturen. Han som skriv dette, kan heller ikkje hugse å ha lese i noe historieskrift om at desse vardane har vore aktiviserte. Men det må dei ha vore, ettersom ein veit at dei vart sett i stand att gong på gong.

Krav til vardar, vaktbu og vardevakt

Både i Gulatingsloven og i Magnus Lagabøters landslov frå 1270 er det påbod om vardar og vardevakt. Men desse vedareisa er ikkje kalla vardar der, men vetar. At vete har vorte til varde skal komme seg av ei språkleg misforståing. Det skjedde da landslova i 1604 vart omset til dansk og oppdatert, og fekk namnet Christian IVs norske lov. Og denne forma har festa seg.

Det var berre i ufredstider det var stadig vakthald ved vardane. Etter Magnus Lagabøters landslov skulle tre vaksne, frie, friske karar som ikkje hadde noe kroppsslyte, vera vaktmannskap. Dei skulle ha avløy-sing etter eitt døgn, og det var strenge krav til dei. Å vera vardevakt var derfor ein ansvarsfull jobb. Dei verste brota på

instruksen kunne straffast med bortvising frå landet ei tid.

Det var også påbod om vaktbu ved kvar varde. Først var det ei lita ljørbu med åre midt på golvet og opning i mønet, ein ljore – såleis namnet ljørbu. Ho hadde dør på eine gavlen og gluggar til alle sider slik at vaktmannskapa skulle ha fullt oversyn.

Vardane etter mellomaldaren

I januar 1711 sende fogden i Gudbrandsdalen, Chr. Bruun, rapport til stiftsamntmannen om at tjuge vedvardar var sett i stand. Likeså namnet på dei plassane dei stod. Det hadde vore stadig vakt ved desse sidan 15. oktober 1709. I denne rapporten heiter det mellom anna: «Og er samme Warder oppreist med een stor Fyrrebielke midt derudi, indvendig bestukken og opfyldt med tørre fyrrerødder og andre blussende træer, hvormed 2de friske mandspersoner tilsammen holder vagt udi een jefndøgn og saa ofte efter omgang afløses.» Her ser vi at vaktstyrken er redusert til to mann.

I rapporten frå fogden i 1711 står det om vaktbuene: «Ved enhver af disse varder er

Musdal sett frå Vardkampen. Heile bygda såg varden.

bestaaende et vardehus med skaarsten udi og med huller på siderne til udsigt paa alle kanter æfter lovens anledning.» Vi ser nå at det har vorte peis i vaktbua – altså ei klår betring. Ho må ha stått nær toppen på Vardkampen skulle ein ha utsikt. Det burde vera mogleg å finne restar etter ho, t.d. etter eldstaden.

Fleire gonger er det komme påbod frå styremaktene om å setja vardane med vaktbuer i stand. I samsvar med lova åt Christian IV vart dette systemet grundig reorganisert både i åra 1611–12, 1628 og 1641. Oberst Georg Reichwein nemner i 1652 at vardane ikkje hadde vore reparerte sidan krigsåra 1643–45, og at dei var i dårleg stand.

Same året kom statthaldaren Gyldenløve med strengt påbod til bøndene om istandsetjing av vardar og vardehus og truga med straff om det ikkje vart gjort. Det er alt nemnt at dette systemet vart istandgjort i 1709. I 1772 er siste gongen vi veit at desse vardane vart sett istand etter påbod. Når varden lyste, skulle bodstikka gå, og våpenføre mannskap skulle møte opp på bestemte plassar for å gjera krigsteneste.

Vardar i nærleiken

Det vart set krav til ein vardestad. Han skulle liggje slik til at varden kunne sjåast over store delar av bygda og vera synleg frå to andre vardar. I den nemnte rapporten frå 1711 var det også varde på ei høgde ovanom Råbøl. Likeså ein rapport frå 1767 fortel det same. Denne staden var kalla Vardsvea og ligg nå i alpintraséen. Før den vart bygd, var tomte etter vaktbua synleg. Nordover var det varde på eit berg – kalla Vardberg – ovanom garden Bakke i Fåvang.

I Vingrom har vi eit minne om dette systemet i gardsnamnet Vottestad – gammalnorsk: Vitistadir – ei namnetype som høyrer vikingtida til. I eit diplom frå 1451 er namnet skrive «á Vettastadhom». Det tyder på at varden og vardeplassen er eldre enn garden ettersom han fekk eit slikt namn.

Oberst Anthon B. Nilsen som i si tid var sjef på Jørstadoen, meiner at denne varden var endepunktet i eit system frå vardane si eldste tid. Og han reiser tvil om vardesystemet i Gudbrandsdalen er så gammalt som frå Håkon den godes dagar. Vottestadvarden er ikkje nemnt i Chr. Bruuns rapport frå 1711. Det er derimot varden på Balbergkampen som inntil for hundre år sidan var kalla Vardhaugen. Han meiner at varden på Vottestad vart flytt dit på 1600-talet og at vardane her i dalen er frå denne tida.

Men sidan Gudbrandsdalen har gammal busetjing og frå dei eldste tider har vore ei viktig ferdselsåre mellom Austlandet og Trøndelag, skulle ein tru at vardane var eldre enn 1600-talet. Noen alder let seg ikkje bevise.

Kjelder:

Andreas Holmsen: Norgeshistorie

Vårt folks liv og historie b.1

Tor Ile: Bygdabok for Øyer 1. og 4. bandet

Fornminner i Øyer, registrert av Universitetets oldsaksamling

Ringsakerboka b.1, av professor Anders Hagen Førsteamanuensis Anne Stalsberg

Ole A. Torgersrud: Dei gamle vardane i Gudbrandsdalen (Årb. for Gudbr.dalen 1974)

Håndverk og håndverkere

Johan Kraabøl:

Brødrene som imponerte hver sin konge

*Et eventyr fra virkeligheten
om John og Ola Paulsrud fra Tretten*

At foreldrene til de sju barna i Midtre-nordre Pålslrud lengst Nordmed-lia hadde sterke ønsker om at barneflokket måtte skikke seg vel og bli til gagns mennesker i livet – det var nok både sant og visst. Men at to av sønnene skulle bli æret med høge medaljer fra hver sin konge i hvert sitt land – det hadde neppe hverken faren, Arne Johnsen Paulsrud (1815–1888) eller mora Sigrid (Teigø, Fåvang, 1811–1883) drømt om.

Jo smed (John) født 1838

(Forsidebildet)

Jo var den eldste i flokken og blei trulig derfor bruker av heimegarden Midtre-nordre Pålslrud sammen med kona Anne Hansdatter Nordre Paulsrud, født 1845. Jo var forresten like hendig til å smi som å pløye jorda, for smedyrket hadde han lært av far sin.

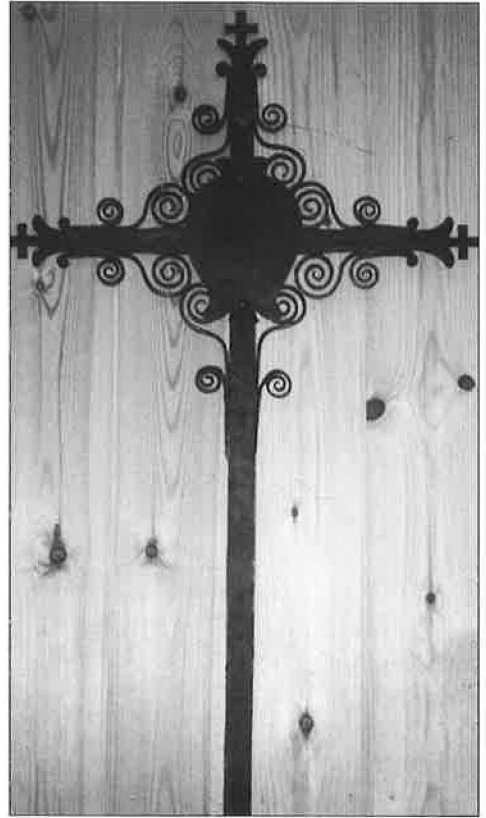
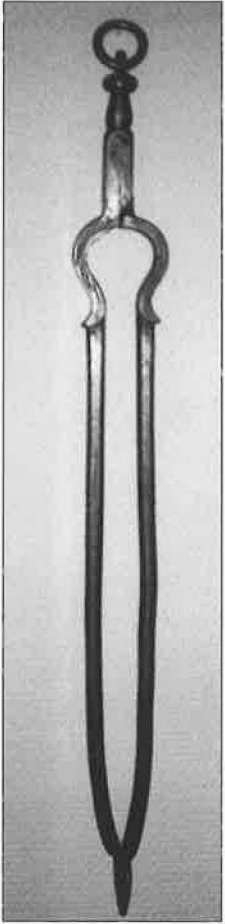
På den tida var smiarbeid en svært viktig del av drifta på gardene, og Jo smed, som blei tittelen hans her i bygda, fikk snart mer enn nok av slike smedoppdrag. Ikke bare med å smi nytt og holde vedlike redskap til sitt eget gardsbehov, men i langt større grad enn til heimebruk kom de gode kunnskapene og evnene hans andre til del. Både her i bygda og langt utafor fins ennå mye og mangt av redskap og utstyr som Jo

smidde, og alt vitner om uvanlig fint og forseggjort håndverk.

«Kladdsmed» er et gammelt uttrykk om en person som gjør klumpet og lite netthendt arbeid. Om Jo smed går det motsatte gjetordet. Det gode ettermælet hans forteller om den evnerike smeden som uten unnatak satte sin ære i velgjort arbeid.

Utenom vanlig smiarbeid av gards- og skogsredskap, utførte han en rekke arbeider av såkalte finere ting, og alltid bar det ferdige produktet tydelig preg av velutvikla formsans hos utøveren. I rekken av slike arbeider kan nevnes glocklyper, sukkersakser, lysestaker, dørhengsler, gravkors og smijernsgrinder samt et stort antall låsemechanismer og nøkler av sinnrik art.

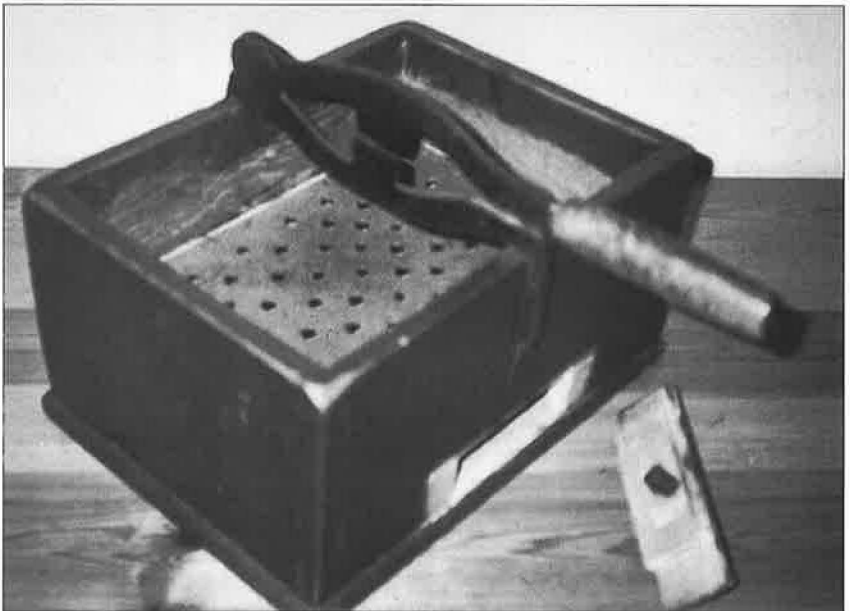
Beundringen av de kunstferdige arbeide-

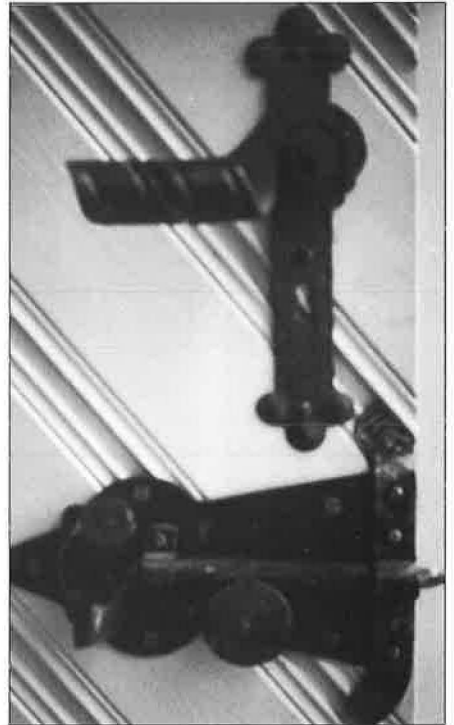

Arbeider av
Jo smed.
Øverst til venstre
gloklype med hans
eget design ;
skyru – i herdinga av
eggen lå kunsten.

Øverst til høyre kor-
set han smidde til
søsterens grav.

Nederst: Sukkersaks
med såld i midten.
Småsuikeret ble tatt
ut under.
Bilde fra Enge.

*Fra
Atneosen kapell
– dører, lås og
dørbeslag.*

Porten på Tretten kirkegård, den ved bautasteinen.

ne hans blir enda større når vi kjenner de enkle redskapene og primitive arbeidsforholdene dengang. Det fortelles at noe av hjelpemidlene han brukte, var det uvanlig gode «augmålet» han hadde. Flere ganger smidde han lås til framskap bare etter «augmål» når han var avgårde og så på det.

Synlige vitnemål

Av kjente arbeider etter Jo er inngangsporten til kirkegården på Tretten, på nedsida ved bautasteinen. Likeså et gravkors som nå henger i nedgangen til bårerommet under kapellet ved Tretten kirke. Korset smidde han til minne om søstera si som døde ung. Det hevdes at kopier av dette korset står på gravene til Sigrid Undset og to av barna hennes ved Mesnalien kirke.

Andre arbeider etter Jo i kirkesammenheng ser vi i låsen og de smidde hengslene i kirkedøren i Atneosen kapell i Østerdalen. Der spredtes ryktet om den dyktige smeden både vidt og breitt, og snart blei oppdragene mange der inne hos østerdølene. Noen av de små tingene som lås-heller for hester, smidde han heime i Pålsrud og bar dem i ei stor skinnskrepp over fjellet til Østerdalen.

Kongelig hyllest

Jo dreiv i smia til han var godt over 80 år. Den 8. november 1924 feira smedfolket i Pålsrud diamantbryllup. Ved denne anledningen blei Kongens fortjenestemedalje overrakt Jo av ordfører Gillebo. Jo døde 27. mai 1926 – 88 år gammel.

En av sønnene til Jo emigrerte til Amerika. Også han smidde endel «der over». Noen av arbeidene hans er funnet igjen der, og likheten mellom smiarbeider til far og sønn er slående og bærer tydelig preg etter arv og opplæring fra Nordmed-lia.

Ola, født 1849

Ola var bror til Jo og hadde i likhet med han fått skapertrang og et godt håndlag i nådegave. Ved skjels år og alder gifta han seg med Birgette Botterud. De drog deretter til Idre i Sverige for å bosette seg der i 1882. Det fortelles at i bryllupsgave fikk de bl.a. en oksekalv som Ola leide i band til fots fra Tretten til Idre – en marsj nær 30 mil. Om kalven slo seg vrien og vrang, kunne strekningen føles lenger enn lang.

Ola var en allsidig kar, og den sterke interessen hans for håndverk gav svært gode resultater – ikke bare i smedfaget, men også innen trearbeider. Om det beretter en av hans sønnesønner: «Farfar var mycket händig, och trivdes lika bra i smedjan som i snickarboden. Han hadde många kommunala och andra samhälliga uppdrag, således var han i många år nämndeman och häradsdomare.»

Ola Paulsrud, født 1849.

Forstmann og oppfinner

Ola var ansatt i det norske skogselskapet Storelvdalen Aktieselskab som forgreinet seg til Idre i Sverige. Det var under dette arbeidet han fikk ideen til store, tekniske forbedringer av den gammeldagse, mangelfulle tømmeraksen. Han videreutviklet den til å bli omlag slik vi kjenner den i dag. Ola tok aldri patent på oppfinnelsen sin – en annen snøt ham tydeligvis for det.

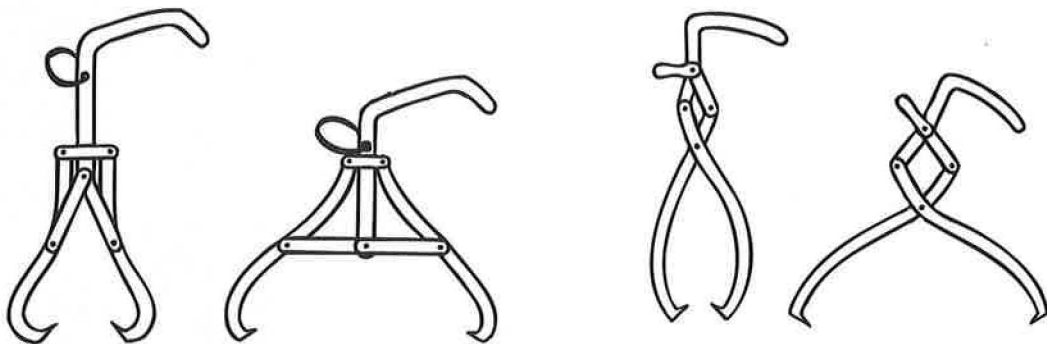
I en artikkel «Ur Timmersaxens Historia» i det svenske tidsskriftet «Skogen» står det i klartekst at en annen smed hadde vært oppe ved sagbruket i Idre og gransket den nyutviklede saksen til Ola for selv å gjøre seg nytte av oppfinnelsen.

– «Och så kom timmersaxen så småningom åter til Idre från Ljusdal med patentstampeln påtryckt», står det å lese i den svenske artikkelen.

Æret av svenskekongen

Ola utmerket seg som en aktiv og iderik foregangsmann i yrket sitt og ble derfor sett opp til av svenskene. For det store arbeidet han hadde lagt ned innen skogskjøtsel, opplevde han da også å motta æresbevisning i form av Den svenske Kungens fortjenestemedalje i gull. Ikke alle brødre opplever kongelig ære i hvert sitt land!

Vi kan være stolte av medaljeguttene fra Nordmedlia som med sine evner og anlegg hver på sin måte klarte å skape noe fint og verdifullt til glede for mange: Ola ved sine tekniske nyvinninger for å lette slitet i et hardt skogsyrke. Og Jo som under smiarbeidet sitt hadde sans og evner til at høgverdige bruksegenskaper ved produktet alltid ble forent med kunstnerisk skjønnhet på ambolten.

To typer av tømmeraksa, utvikla av Ola Paulsrud.

Gode kilder til artikkelen har vært norske og svenske sønnesønner til de hedersbeviste.

Monrath-genseren

Funn gjort i Øyer kirke under restaureringsarbeid foretatt på 1960-tallet

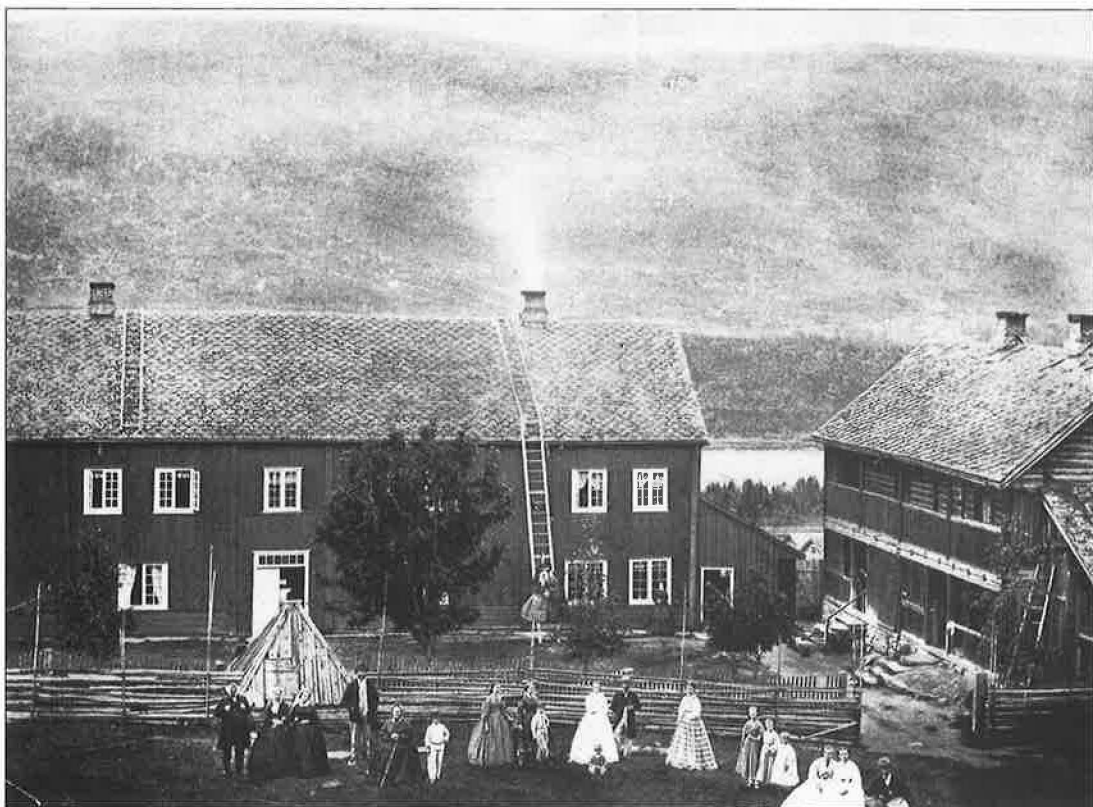
Litt om familien Monrath

Den første Monrath-presten i Øyer var Fredrik Eriksøn Monrath, født 1648. Han var sønn til biskop Erik Monrath i Ribe i Danmark. Han tok over sognekallet her i Øyer i 1670, bare 22 år gammel, men med magistergrad. Han giftet seg med Birgitte Andersdotter Cold – datter til presten Anders Madssen Cold, som han overtok kallet etter her.

Tor Ile skriver om dette i Bygdabok for Øyer, bd. 3: «Det laut vera någå til omskif-

te for ein såpass høgætta og lærd mann å kåmmå frå bispesæte i Ribe i Danmark og hit åt Øyer, inte minst sosialt og kulturelt. Men just åt nåen einsleg og fråstengd avkrok kom han inte. Største innlandsvegen i Noreg, den utgamle tjodvegen mellom Viken (Kristiania) og Trøndelag, gjekk gjennom Øyer. Embetsmenn og andre storfolk som va ute på ferd, tok gjenne inn på prestegarder ette veiga ner døm trong nattlego og kostering.»

Dette kunne nok være byrdefullt for prestene og deres familier, men ofte hadde

Bilde fra Øyer prestegård 1866.

Bygningen t.h. kalles Jaerstuggu-bygningen. Tunet kan ha vært slik bakover til ca. 1750.

slike gjester med seg glede, hygge og kulturimpulser utenfra – noe som kan være greit å huske på når det senere blir fortalt om Monrath-genseren, og også om skofunnet i Øyer Prestegard.

Fredrik E. Monrath var prest i Øyer i 28 år. Han døde her den 24.11. 1712, og ble gravlagt «i Øyer Kirches Chor» (før kirkebrannen i 1722). Hans kone, Birgitte Cold, døde etter 27. sept. 1723 og før høsten 1724 (men altså etter kirkebrannen; se nedenfor).

Deres sønn, **Christian Wolfgang Monrath** (1673–1739), overtok som prest her i 1698. Han giftet seg med Susanna Jensdatter Kraft (1683–1737) i 1703. Hun var datter til soknepresten i Eidsvoll, Jens Kraft. Susanna fikk 5 barn som levde opp, 3 sønner og 2 døtre. De fikk også 4 barn som døde små, ifølge epitafiet i Øyer Kirke. Det var i C. W. Monraths tid at Øyer hovedkirke brant (1722) og begge sokna fikk nye kirker.

C. W. Monrath døde i 1739 etter å ha vært prest i Øyer i vel 40 år. Både han og kona (som døde i 1737) ble gravlagt under korgolvet i Øyer hovedkirke, i en murt, liten kjeller, der kistene deres ennå står. Liket hans ble balsamert, men ikke hennes.

Restaurering og gravfunn

Etter helhetsplan fra Riksantikvaren ble det i 1962 satt i gang et større restaureringsarbeid i Øyer kirke. Da golvet i koret ble reparert i 1963 fant man en gravkrypt med rester etter 4 voksne og 3 barn. Det er kjent at presten C. W. Monrath og hans hustru ble satt ned her. Av de 4 barna de mistet som små, døde ett før kirkebrannen i 1722; de øvrige må være de som ble funnet her. Det synes også klart at deres eldste sønn og kapellan, Fredrik Monrath d.y., var gravlagt her. Under hans kiste ble det fun-

net en person med brokadekalott og vest. Hvem denne personen var, er ikke helt klarlagt, men konservatoren fra Riksantikvaren, Bernt C. Lange, som var med og undersøkte krypten, mener at det kunne være Birgitte Cold, enken etter Fredrik E. Monrath d.e. Hun døde etter 27. sept. 1723 og før høsten 1724. Tor Ile synes å trekke dette i tvil i et notat til riksantikvar Bernt C. Lange av 5. 2. 1963. Dette fordi hun da må ha blitt gravlagt **etter** kirkebrannen i 1722 og **før** den nye kirken ble vigslet i 1725. Han mener det var tvilsomt om hun da kunne bli gravlagt i gravkammeret under koret, men umulig er det kanskje ikke. I alle fall ble det funnet tekstilrester av plagg som mest sannsynlig har tilhørt Monrath-familien.

«Natt-trøye» og brodert kyse

Bernt C. Lange tok disse tekstilrestene med til Oslo, der de ble rensset. Det viste seg da å være rester av en strikket silke-trøye og en brodert kyse. Disse restene er nå å finne i en monter med glasslokk i kisterommet i kirken.

I en årbok de har på Maihaugen, «Vestlandske Kunstindustrimuseum. Årbok 1954–1957», fantes en beskrivelse av «strikkede natt-trøyer» i artikkelen «En bonnett og åtte bordyrede og flossete natt-trøyer». Det fortelles der at Kong Charles I (1625–49) hadde en slik strikket silke-natt-trøye på seg da han ble halshugget. Den ble tatt vare på, og er å finne i London Museum i England (Nr. A. 27050). Med utgangspunkt i denne trøyen har man funnet 8 lignende trøyer i Norge. De er fint laget, og ligner hverandre i mønstre og kvalitet. Garnet er av ekte silke, i fine farger. Trøyene hadde alle åttebladrose-mønster, og det var fine gullbroderier rundt halsen, på brystet og ermene. De ble brukt av både kvinner og menn.

Rester av strikket silketrøye funnet i gravkrypt under koret i Øyer kirke under restaureringen på 1960-tallet. Restene oppbevares nå i en monter med glasslokk i kirkerommet i kirken.

Foto: Kristian Heimstad – utlånt av Ragnhild Bleken Rusten.

«Natt-trøyene var **ikke** som navnet skulle tyde på, først og fremst beregnet til nattbruk, men var en del av folks dagligdrakt både i byene og på landet.», sies det i «Strikking i Norge», s. 13. Men «Mønsterstrikka og gullbroderte klesplagg var vel berre til stasbruk, ikkje sliteplagg til vanleg arbeidsbruk. Jamvel innan høgadelege ætter vart slike stasplagg truleg rekna for kostelege klenodiar og tatt vel vare på, slik at dei kunne halde seg lenge og gå i arv frå slekt til slekt.», skriver Tor Ile i sitt notat til Riksantikvaren, og holder det vel her ikke for usannsynlig at plagga kan ha tilhørt Birgitte Cold likevel, idet hun kan ha arvet dem etter sitt adelige opphav.

Hvor ble «natt-trøyene» laget?

I følge gamle tollpapirer ble det i siste halvdel av 1600-tallet innført natt-trøyer

både av silke og ull, med og uten «bordering». Det har vært noe uklart hvor de kom fra, men England har vært antydning som mulig produksjonssted. Der hadde strikkingen vunnet utbredelse i 1500-årene. Da stiger også importen av silkegarn fra Orienten til England. Strikkingen var alminnelig utbredt på 1600-tallet. I England, som i Frankrike, ble strikkingen et håndverk, og utøverne organiserte seg i laug med svenne- og mesterprøver. Silketrøyene har også kommet til Norge i en tid hvor handelen med England gjorde seg gjeldende.

«Natt-trøya» blir til Selbugenser

Det må antas at fam. Monrath var i besittelse av en av de innførte trøyene. Den som ble funnet her, var strikket av tynt, mørkt silkegarn. Det var så mye igjen av den at det var mulig å telle masker og kopiere den, noe Målfrid Kvarving gjorde da tekstilene kom tilbake etter rensing. Mønsteret – som var tydeligere da enn det er i dag – var i vrangmasker og bunnen i rettmasker. Rundt halsen og på splitten foran i halsen var det brodert et fint mønster med gulltråd. Hun telte maskene og strikket en trøye i norsk ullgarn, med brun bunn og hvitt mønster. Resultatet ble en typisk norsk «Selbugen-

Kopi av Monrath-genseren, strikket av Målfrid Kvarving.

ser». Hun laget en bord med gult, tynt garn på sort stoff rundt halsen.

Kysen var brodert med et tett mønster i fine farger, og den kan ligne på våre broderte bunad-kyser.

Strikkekunst og åttebladrose

Strikkekunsten kan ha kommet til Norge i løpet av 1500-årene, via Tyskland og England – som igjen har fått den fra områdene rundt Middelhavet eller Midt-Østen. Vi har likevel få spor fra denne tiden, og det antas at en stor del av de strikkaplagg vi kjenner til fra 1600- og 1700-årene også må ha vært importerte. Strikkaplagg var nok ennå uvanlig her i landet. Det kan således tenkes at de engelske trøyene ga ideen til den norske lusekuften og det vi kaller Selbu-rosen. Selbu-strikkingen ble forresten først organisert som salgshusflid i slutten av 1800-årene, men hadde nok eksistert før det – også her i landet.

Åttebladrosen er et gammelt bibelsk symbol, og den går igjen i gamle mønstre og border.

På et alterbilde fra Buxtehude i Tyskland, malt av Mester Bertram (1340–1415), finner vi et av de tidligste billedfremstillinger av strikketeknikken. Her er det Jomfru Maria som strikker. Nøstene som ligger i kurven er i tre farger.

Kilder:

Tor Ile: Bygdabok for Øyer, bd. 3.

Vestlandske Kunstindustrimuseum, Årbok 1954–1957 (Bergen 1958).

Kjellberg, Gravjord, Rosander, Svendsen: Strikking i Norge (A/S Landbruksforlaget 1987).

Innberetning fra Antikvar Bernt C. Lange av 21-1/2-1963 om Øyer kirke, gravkammer under koret.

Brev fra Tor Ile av 11.2.1963 til antikvar Bernt C. Lange, Riksantikvaren, Oslo.

*Strikkende Jomfru Maria.
Buxtehude-alteret, 1300-årenes slutt.
Kunsthalle, Hamburg.*

Ordforklaring:

Bordyre/bordyring eller bardyring: 16–1700-talls uttrykk for å brodere. Se «Sting og søm i gammelt og nytt broderi», av Astrup, Molaug og Engelstad. Aschehoug, 1973.

Målfrid Kvarving:

Damesko fra ca. 1750

Funn gjort i Øyer prestegard under reparasjoner foretatt på 1960-tallet

På 1960-tallet ble det foretatt reparasjoner i peisestuen i prestegarden. Taket mellom 1. og 2. etasje ble tatt opp. I leirfylla fant vi en gammel damesko. Den var velbrukt, og sannsynligvis kastet da dette taket/golvet ble lagt. Det hadde nok vært en meget fin sko – håndsydd av fint hvitt skinn, med håndmalt dekor, fin fransk hæl og brede remmer for spenne over risten.

Jeg ble interessert i å finne ut hvem som hadde eid denne skoen. Tor Ile skriver i «Bygdabok for Øyer» om prestegarden, og der fant jeg følgende opplysninger:

Den søndre delen av nåværende hus var på 1600-tallet prestens bolig. I 1738 kom presten Andreas Wielsgaard (1714–1761) til Øyer. Han hadde sin teologiske utdan-

nelse fra Sorø i Danmark, og i 1739 giftet han seg med en dansk prestedatter, Drude Catharine Foss.

De gikk i gang med å bygge på den nordre delen av huset, hvor denne skoen ble funnet.

Ekteparet Wielsgaard er å finne på epitafium i Øyer kirke. Det er ikke nevnt at de hadde noen barn, så det er mulig at denne skoen har vært Drude Catharines selskapsko – kanskje hennes brudesko.

Vi har tatt vare på skoen, og det er naturlig at den blir oppbevart i prestegarden, hvor den har vandret i de store, lyse stuene og pyntet en liten damefot.

Kilde:

Tor Ile: Bygdabok for Øyer, bd. 3.

Dameskoen som ble funnet. Vasen t.v. ble funnet samtidig. Toppen var slått av.

Skomakeren som ble ved sin lest

Erik Lognseth (1894–1977)

Erik Lognseth vokste opp i Lognseth i Tretten-baklia, og gikk på skole i Vik hos lærer Kristian Bjørnstad. Far til Erik, Ole Lognseth, drev småbruket og var skomaker. Like etter konfirmasjonen ble Erik med faren på skomakerarbeid rundt i bygda om vinteren. Om sommeren tok faren seg av småbruket og litt skomakerarbeid heime, mens Erik måtte ut på gardsarbeid. Han arbeidet både i Sprækkenhus og Romungard, og han likte seg nok spesielt godt på Romungard. Både Reier og Ragnhild var snille og reale og gjorde det beste de kunne for arbeidsfolka sine.

Erik Lognseth i skomakerverkstedet sitt (1974).
(Fra Gudbrandsdølen, 11.3.74)

Erik prøvde seg også som jernbanearbeider en stund. Først var han med baneformann Olsen på Losna. Siden var han med på jernbanearbeid på Dovrebanen, i arbeidslaget til Amund Botheim fra Tretten. Han trivdes i laget til Amund, men etter hvert ble det skomakerarbeidet som tok det meste av tida.

Han hadde altså tidlig vært med far sin på skomakerarbeid rundt omkring på gardene i bygda, og på den måten lært seg håndverket. De var da på farten hele vinteren, men tida før jul var den travleste. De begynte gjerne ved sjutida om morgenen og holdt på til kl. 24. Det var mange som skulle ha nye sko til jul. På de større gardene, der det var flere tjenestefolk i tillegg til sjølfolka, ble det ofte laget 25–30 par sko. De lagde både beksøm og pluggasko. For et par beksømsko tok de kr. 2,-, og kr. 1,80 for pluggasko. Da hadde de kost og losji på stedet. Ei halvsåling kosta 70 øre når skomakeren holdt læret, og 40 øre når kunden holdt læret sjøl.

Ofte måtte de vel også begynne med å bearbeide og preparere læret med tjære og fett for impregnering.

De gamle heimgjorde beksømskoa var utrolig sterke, mest uråd å slite ut. Det var også vanlig med ytterligere forsterkninger: Det ble lagt jernringer på hælene og skobesparere under sålen. Fra gammelt av var det lagt heimgjorde hælringer av jern under støvlene til både voksne og barn. Det ble brukt brottsøm til å feste jernringene fast til hælen med. Brottsøm var søm

som ble trukket ut av høvene på hestene når de ble skodd på nytt.

I unge år giftet Erik seg med Elise Nordli (1893-1971), ei jente fra Øyer, og da mor hennes døde i 1916 overtok de bruket hennes. Det var Nordli, et bruk ovenfor Lie. Dette bruket hadde de i fire år. Da solgte de det og bodde en stund på Elvebakken. I 1921 kjøpte de et gammelt husmannsbruk av Th. Wedum på Aasletten. Fra gammelt av hadde dette bruket tilhørt Aronsveen. Jorda var unnasolgt til en annen, så med huset fulgte bare to mål jord. Her slo de seg ned og bodde siden så lenge de levde. Her hadde han sitt skomakerverksted.

De første årene i Øyer reiste han også en del rundt på gardene, og i noen år hadde han arbeid på skomakerverkstedet på Jørstadmoen. Ellers var hovedvirksomheten på eget verksted.

Erik og Elise fikk etter hvert 9 barn, fem jenter og fire gutter. Det ble mange munn-er å mette.

Ganske tidlig meldte han seg ut av statskirken og inn i Pinsemenigheten. Den hadde eget hus og mange medlemmer i Øyer.

Kilder:

Dagningen, 28.03.1969 og
Gudbrandsdølen, 11.03.1974
Knut Lognseth, sønn

Stugua i Brua, Eriks hjem fra 1921. Huset er flyttet fra Aasletten.

Fredrik Enge:

Tågfletting, ein gamal husflid på Tretten

(1969)

Skal tru om ikkje steinaldermannen brukte rottæger frå trea til eitt og anna? Det gjorde han truleg, han laut greie seg med det han fann ute i naturen. Og steinalderkvinnena, kanskje ho brukte tæger og fletta til pynt både i huset og på seg sjølv? Jau, det gjorde ho sikkert. Men dette veit vi lite og ingenting om.

Vi veit i alle fall at i gamle dagar vrei dei viukvister og brukte i fjøset til ku- og geitband. Tæger fletta dei i hop til reip, til hankar i trekoppar o.l. Vi har grunn til å tru at slik har menneska nytta tæger og kvister til alle tider.

Skal vi halde oss til det vi veit frå seinare

tid, lyt vi få nemne 3–4 kvinner frå Tretten som dreiv tågflettinga til eit reint kunsthandverk. Den fyrste vi kjenner til, heitte Anne Rønningen. Anne var fødd og oppvaksen i Rønningen og vart buande der all sin dag. Ho var den eldste av borna og vart gift med Trond Korsstuen frå Ringebu. Han var korgmakar, gjorde halmkorger, gjorde kornsål o.l. Anne laga mindre ting av tæger. Kven ho hadde lært konsta av, er det ikkje råd å få greie på. Men truleg var det av mor si eller noen andre i slekta.

Desse to drog så ut i bygda og bygdene i kring og selde det dei hadde laga. Som oftast fekk dei betaling i mat og klede. Det hende dei gjekk like til Østerdalen på korg-

Marit Moen, født Rønningen (1837–1917) med tågarbeid.

sal, og da gjorde dei turen frå nedved Losna'n og til Glomma på dagen. I Østerdalen var det gjerne lettare om pengar, og her fekk dei oftare betaling i pengar og. Ja, det var sakte slit både for maten og pengane.

Yngste syster til Anne heitte Maren og var gift med Imert Stalenget. Som småjente lærde ho seg tågfletting sjølv ved å sitja på golvet og rekkje oppatt ting som Anne hadde fletta før. Maren vart framifrå flink i faget. Ein gong fann ho på at ho skulle sende ei korg som gåve til dronning Sofie i Stockholm. Korga var nok sværande fin og hadde krune i lokket. Jau, dronninga tykte vel om korga, og sidan sende Maren meire etter tinging frå henne. Kongen og dronninga vart så oppglødde over arbeidet hennar at ho fekk lovnad om ein årleg pensjon.

Diverre mista ho denne att etter nokre år. Det var mindre godhjarta folk som hadde lagt seg frami. Det var synd på Maren, for ho hadde det tungt økonomisk og slitsamt på alle måtar. I 1894 vart jarnbana opna til Tretten. Her var kong Oskar møtt fram med anna gildt folk, og stor stas var det. Her møtte Maren au opp og fekk helse på kongen. Maren døydde nokre få år etter denne «audiensen».

Marit Moen var dotter til Anne Rønningen og den eldste av ein stor søskenflokk. Ho lærde konsta av mor si. Mannen hennar, Ola, døydde tidleg, berre få år etter at dei vart gifte. Såleis vart det å drive med tågarbeid i kvar ledig stund for å skaffe mat til seg og sine.

Gjennom åra arbeidde ho ei mengd ting som vart spreidde utover bygda og gjerne vidare med. Kvaliteten låg ikkje attende for det Maren Stalenget hadde laga. I to somrar i sine eldre år, var Marit på Maihaugen der ho fletta og demonstrerte tågarbeid. Ho stilte ut nokre ting på jubileums-

Oline Hagen, født Rønningen (1866–1926).

utstillinga i Oslo i 1914, og ho fekk medalje for dette. Marit døydde i 1917, 79 år gamal.

Den siste representanten for tågflertaryrket på Tretten var Oline Hagen, brordotter åt Marit Moen. Det var utruleg kor mange ting ho fekk tid til å laga attåt stellet i heimen og ein stor barneflokk. Ho hadde 13 i alt. Men så nytta ho tida godt. Ho kom aldri gåande utan ein bunding i hendene. «Di fortare eg går, di fortare bitt eg,» sa ho Oline.

På mest kvar gard på Nord-Tretten er det

att korgjer og fat som Oline har laga. Det er alt saman nette og velgjorde ting. Ho au stilte ut nokre ting i Oslo i 1914 og fekk si velfortente medalje for dette. Oline Hagen døydde i 1926.

Var konsta stor, galdt likevel det gamle ordet om at arbeidet var større enn konsta. Kor mange smettingar er det ikkje berre på eit lite fat eller brett, i alle slags fine mønster? Og så må vi ikkje gløyme alt arbeidet med å grava opp tæger og gjera det i stand. Det galdt om å finne vyrke så ein hadde for heile året. Det skulle helst gjerast på ettersumaren eller hausten når borken sat fast. Best var det å finne høvelege tæger i ungsog. Det var mest berre grantæger som vart brukt. Ofte var det arbeid åt borna å grava tæger, men ein laut vera forsiktig for ikkje å slite dei av. Var dei heldige, kunne

dei finne tæger som var både to og tre meter lange.

Så skulle tægene kokast, da sleppte borken lett. Etterpå skulle dei kløyvast i to; dette gjekk au som oftast lett. Før bruken laut tægene bløytast oppatt. Var det større ting som skulle lagast, måtte ein finne slanke, jamne grankvister til å kløyve og flette på. Dette kunne vera like vanskeleg som å finne høvelege og fine tæger. Når flettinga var unnagjort, skulle tingen røykjast i svovel. Ved den fekk dei ein fin, kvit farge. På botnen av ei tunne la dei svovel og tende på. Så hengde dei tinga over og dekte tunna med ein sekk. Svovel-lukta var vond, og dette var ikkje noko likande arbeid. Men nå var siste handa lagt på verket, og brettet, korga eller fatet var ferdig frå handverkaren si side.

Arbeidsliv

Oddvar Stensrud:

«Stortrysken» i Musdal

Det som vart kalla «Stortrysken», starta opp fysst i 1920-årom. De fleste litt større gardan i Musdal, frå Optun til Vasrud, hadde gått i hop og kjøpt eit større tryskeverk, og var da med som andelseigerer i tryskeverket.

Musdal 1952.

Det fysiske trykverket som vart innkjøpt, var eit Terminus-verk. Fysst i 1920-årom var det itte så mange tå gardsbrukom som hadde elektrisk strøm. Derfor vart det innkjøpt ein større bensindrivi motor som vart brukt teil drivkraft åt verket. Motoren var stor og tung så det måtte teil tu hester for å dra denne. Han va truleg i bruk teil fysst i 1930-årom. Etter at han var kassert, sto han plassert under stabburet på Nistugun Berg i mange år, men det er ukjent hårr det vart tå 'om.

De fleste gardbrukeran hadde da fått elektrisk strøm, og det vart innkjøpt ein større elektrisk motor som drivkraft åt trykverket. De som hadde strøm frå såmmå transematoren som der tryksen gjekk for seg, merka nok dette på spenninga på det elektriske anlegget. Når det vart lagt inni litt ekstra i trykverket så det drog tungt, kunne lyset i pærom bli nesten borte.

På slutten tå 1930-årom kjøpte nordigard Hong, som var ein tå de støsste gardom, eget trykverk og gjekk utur andelslaget. Ettehårt gjorde fleire det såmmå, og behovet for «Stortryksen» vart mindre og slutta heilt i 1950-årom.

Det siste verket som laget hadde, var eit Bjørnerud-verk. Etter at dette itte lenger var i bruk, sto det i mange år på låven på Optun. Men da fjøset og låven der vart rivi, vart trykverket slie sund og nedgrove i uthustomta. Dermed var det slutt på «Stortryksen» som i dag er vorte historie og ei glømt tidsepoke.

Tryskelaget i arbeid

Utpå seinhausten, når det grøvste tå arbeom var unnagjort, og fyry ein tok teil i skoga for ålvår, foregjekk stortryksen. Trykverket vart da kjørt gardimillom, og eit fast mannskap følgde da med og gjorde unna tryksen på de gardom som hadde del i trykverket.

Ein haust like etter eg var konfirmert, vart eg spurt om eg kunne vera med under stortryksen. Detta syntes eg hørtes svært ut, så eg var itte sein om å sea «ja»! Som guttonge hadde eg ofte floge med og sett på at trykverket vart fløtt frå gard teil gard, og syntes nok døm såg «tøffe» ut, desse karan som var med i tryska. Derfor såg eg på det som ei ære når eg vart spurt om å vera med.

Mannskapet som følgde med under trykkingen, var vanlegvis på 4–5 karer. Det var 'n Kristian Bakkom som var sjef. Han hadde med alt som hadde med motora og trykverket å gjera. Han Kåre Bjørnstadjordet var fast i-legger, det vil sea han mata maskina. Vi andre laut da ta de andre jobban, som gjekk ut på å få loa oppatt frå logolvom og oppå brettet på trykverket, og ta unna helm og agn bak trykverket. Dette siste var sett på som det simpleste arbeidet, for der støva og gauv det mest.

På garda der vi bynte med tryska, var det forholdsvi lettviint å kåmmå i gang. Der hadde døm avslutta tryksen året før, og trykverket stod på låva der. Ein laut nok fløtta på det, men når trykverket sto på jøynnhjul på flate kjøringen, gjekk detta greitt.

Den store elektriske motoren sto nede i ei stor plankekasse med håndtak på. Reimskiva gjekk ut på eine sida av kassa, slik at motoren stod heile tida nede i kassa. Der låg også reima som gjekk frå reimskiva på motora åt reimskiva på trykverket. Åt motora hørte også ein lang, trefasa elektrisk ledning.

Så var det å få plassert trykverket der det skulle stå under trykkingen, få vatra det opp slik at det stod rett, og få lagt klosser under hjulan så det itte fløtte seg under trykkingen. Motorkassa laut ein få plassert slik at reima passa mellom reimskivom på trykverket og motora. Når detta var på

plass, vart motorkassa festa åt golvet på kjøringen.

Så var det å få trekt ut den elektriske ledningen frå motora, utom låven og prøve å hekte den oppå noen strømførernes ledninger som gjekk der. Teil detta brukte ein vanlegvis ei lang rånna. I endom på ledningom frå motora var isoleringa tatt tå og bøygd teil ein krok. Så knytte en ein slakk knut på hårr ledning som en dro ned på toppenden av rånna. Når ein så fekk lirka kroken på ledningom oppå ein tå de strømførernes ledningom, nappa en teil seg att rånna, og da hekk vanlegvis ledningen der.

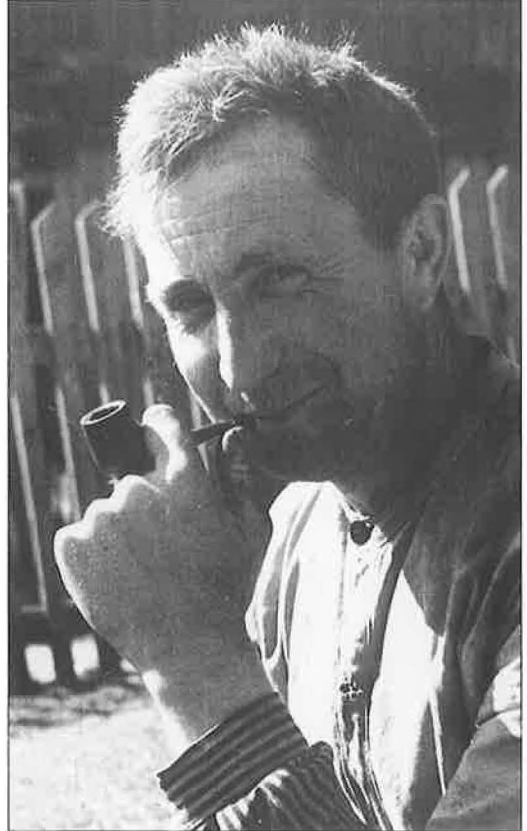
Så var det store øyeblikket komme da en skulle prøve om alt fungerte. «Alt klart?» spurte 'n Kristian og vrei på starteren på motora. Som regel fungerte detta bra, og trysken var i gang.

Eg hadde jobben med å kaste loa oppå brettet på tryskeverket. Teil å byne med var detta ein forholdsvis lett jobb, for loa var oftest fylt heilt oppunder taket på låva. Men når en tok teil å kammå lengre ned i logolvet, kunne det vera stridt nok. Det vart da ofte så høgt at det måtte vera tu karer, ein teil å kaste loa oppå kjøringa og ein teil å ta ho att derifrå oppå brettet. Det kunne au hende at det var så djupt nedpå logolvet at ein måtte stelle i stand eit stillas som ein så kasta loa oppå, og derifrå vidare oppå kjøringa. Var det bunde lo, var det forholdsvis lett å få ho oppatt.

Verre kunne det vera med ubunde lo. Da hadde nok oftest lolassan vorte velta nedi logolvan, og da kunne det vera slitsamt å få ho oppatt. Var det brukt selvbinder når ein skar åkeren, laut det vera ein som stod ved brettet og skar åv selvbindergånet på bandom. Var det ubunde lo, fann eg snart ut ein måte eg kunne få ei pause på. Eg prøvde da å få ei stor knoe med lo på høygaffelen og fekk det heile oppå brettet åt 'om Kåre. Han vifta da svært med armom

ei stund og prøvde å skuve någå tå loa nedatt frå brette, men eg heldt på gaffelen slik at det gjekk itte.

Teil slutt så sleppte 'n Kåre det meste tå lo-knoa inn i tryskeverket. Detta vart for tungt, og med eit ekstra gaul frå tryskever-

Kristian Bakkom (1900–1988).

Kristian var en allsidig kar. I ungdommen var han som medlem i Tretten Ungdomslag en aktiv og god amatørskuespiller. Han drev som småbruker i Bakkom.

Under siste verdenskrigen 1940-45 satte han opp et verksted og reparerte sko både til bygdefolk og gausdøler.

Kristian var teknisk interessert, og var av de første i bygda som tok i bruk jernhesten som hjelpemiddel i jordbruksarbeidet. På grunn av Kristians interesse og erfaringer med elektriske motorer, ble han nytta til bas under tryskinga.

ket spratt motor-reima tå, og dermed vart det stopp. Karan nytta anledningen teil å rusle ut på låvtroppa og ta seg ein røyk mens 'n Kristian og gardbrukeren fekk på att reima. Kristian fann så ein boks med reimsmurning som han smurde reima med, og snart gjekk trysken for fullt att.

Gardbruker'n som det vart tryska åt, hadde som regel jobben med å frakte kaunne frå låva og oppå stabburet på garda og tømte det i kaunnbingan der. Var det stutt veig dit, så var 'n Kristian med og lyfta kaunnsekken oppå ryggen åt han som bar. Var det lang veig, vart kaunnsekkan sett på ein hjulslea og kjørt.

Slik gjekk nå trysken utover dagen. Utpå mot middags-leite såg vi at gardbruker'n

vifta med hendom og skreik: «Middan!» Vi rusla da ut tå låva, tok tå oss luven' og prøvde å panke tå oss det meste tå støv og agn. Komme inn i kjøkkengangen, kjente vi lufta tå kjøttkaker. Karan som var med i tryska, måtte ha god kost. Det kunne hende det var kjøttkaker teil middags heile vikua.

Når den siste loa var tryska på garda, var det inn å få kaffe. Gardbruker'n fann da fram lomm'boka, og vi fekk betalt for den tida vi hadde vore med der.

Strevsam transport

Fløttinga mellom gardom var ei avveksling og kunne by på problemer. Teil å dra sjølve tryskeverket måtte ein ha eit tuspann, tu hester som heilst itte skulle vera for rolege

Flytting av bensinmotoren.

Fra v. bak: Magnus Linn, Kristian Bakkom, Sigmund Skyberg, Emil Stein,

Fra v. foran: Emil Galtrud, Martin Bjørnstadjordet, den siste er ukjent.

Bilde fra Offigstad, oppistugun først i 1920-åra.

og itte for bråe tå seg. Tryskeverket var forholdsvis høgt og smalt, så der det var skrått og ujevnt terreng, måtte karan gå med og stø tryskeverket så det itte bikka.

Vanlegvis gjekk fløttinga greitt, men slik som opp og ned Bergsgutua kunne det vera vanskeleg, for der var det både bratt og steinete. Ein ekstra hest frakta motoren som vart plassert på ein hjulslea. Vel framme på ein ny gard, var det såmmå vensjonan omatt med å få tryskeverket og motoren på plass, og få det heile i gang att.

Verket testes

Han Kåre hadde som vane at på hårt nytt steille vi kom teil, og vi skulle prøvekjøre tryskeverket, tok han tå seg ein grå gammel hatt og kasta dein inn i verket. Vanlegvis kom hatten utatt på helmristera, men på ein tå gardom vi var, kom han itte ut att.

Gardbruker'n vart itte heilt blid da han såg detta, og meinte at det kunne føre teil

tull og hefte i tryskinga. Men da 'n Kåre la inni det fysste bandet i tryskemaskina, kom hatten dansanes utatt i hop med helma. «Det va det e visste at hatten skulle kåmmå att,» sa 'n Kåre.

Tryskinga var nok eit kararbeid, og det var nå itte nåe kvinnfolk som blanda seg burti tryskena da eg var med. Men eg fekk da høre historia om kjerringa som skulle vera med og skjæra selvbinderån ei stund midt på daga. Det hendte ofte at det var mus i loa. Ho kunne bli med oppå brettet, og truleg for å unngå å kåmmå inn i tryskeverket, flaug ho oppover eine armen åt kjerringa og smatt nedmed kjolkraga hennes. Men dette likte ho dåleg – forståleg nok.

Slik gjekk nå dåån under tryskinga. Om kvelden rusla eg hematt, svart og ofte litt kei, men trefte eg nåen tå jemn-eildingom mine, kunne eg fortelja at eg var med i stor-tryska.

Til seters (1976)

Gjeting og vispeproduksjon

Da skolen var slutt om våren, måtte bror min og jeg gjete sauene og geita i Vikbergom og i Viklia. Viklia var frodig. Der var det mye godt gras til sauene, og mye god bark på frodig gran til geita. Gjetinga var derfor et makelig arbeid som ga anledning til biproduksjon. Vi flekte og bandt visper. Markedsanalyser ble foretatt, og prisen pr. visp ble satt til 10 øre. Salget gikk tregt og markedet ble fort metta. Gamle, snille Mathias Dokken arbeidet som gartner – også på solsida. Han hadde således adgang til et større marked. Han kjøpte restlageret av oss for halv pris. For pengene kjøpte vi

vad og fiskekroker. Vi skulle snart til seters.

Med bølingen til seters

Endelig kom dagen. Vi skulle få være med og gå med kua. Klokket 3 om morgenen ble kua sloppet ut og jagd nordover, i stedet for sørover mot hamninga. De gamle kyrne skjønnte da straks hvor ferden skulle gå. Etter noen glade raut roet dyra seg, og de fant snart den marsjhastighet som passa flokken når den skulle gå så langt. Vi kom over stasjonen før 4-toget, og vi kom opp bygda før det ble for varmt. På slutten av turen ble kalvene trege og slitne. De forsto

Egil Kristiansen på toppen av Slåseterfjellet. Hundersetra i bakgrunnen. År 1946.

kanskje ikke hensikten og målet med turen. De ga seg att på Gullbringen og ble henta der dagen etter. Ved middagstider var vi framme på Augsetra. Kua slo seg raskt til ro på stulen. Den rauta gjenkjennende til alt og alle på setra.

– En linerle med en fot var på Augsetra i flere somre. Den var ved Middelhavet om vinteren og hadde lenger seterveg enn vi, men likevel fant den vegen. –

Allerede første kvelden gikk de eldre kyrne inn på den fjøsbåsen de hadde hatt året før. Nåde det ungdyret som tulla seg inn på båsen til en av de eldre. Når mjøllet og saltet i båsen var fortært og dyra mjølka, falt roa snart over både folk og dyr. Også dyra visste at de nå hadde en hel sommer med mye god mat og mye trivelig friluftsliv foran seg.

Budeier og underbudeier

Snart var alle budeier med bølinger på plass. Av budeier hadde vi gamle erfarne veteraner som Syverine Smerud, Karen Steinen, Karen Strømsjordet, Ragnhild Sveajordet og Olga på Dæhli. Anna Sveen, Inga Gillebo og vår søster Kjersti var unge rekrutter til yrket.

Så lenge det var nødvendig, skulle bror min og jeg få være med som underbudeier. Underbudeia skulle alltid rette seg etter budeia og hennes ordrer. Utover dette var arbeidet som underbudeie uten ansvar. Snart ble det innarbeidd en fast arbeidsfordeling. Underbudeia skulle opp til mjølkinga og være med på den. Vi skulle være med å ha ut kua, og vi skulle være med på lokkinga. Etterpå skulle vi pynte fjøset og bære inn ved til ostkokinga. Etter at disse pliktene var utført, fikk underbudeia fri til kua kom heim att om ettermiddagen.

Sjølve ost- og smørproduksjonen var budeias eneansvar, så budeias dag var mer

belagt med arbeid enn underbudeias dag var. I tillegg til alt arbeid med mjølking, ysting og kinning var det mye å gjøre med matlaging, oppvask, klesvask, stryking, rulling og reingjøring. Spesielt travelt var det for budeiene da seterslåtten begynte. Da hadde de flere enn vanlig i kosten, og i tillegg til det vanlige stellet var de ofte med ute på lykkja og kådde og rakte.

Matstellet på setra var godt. Til middag ble det variert med ørret, spekeskinke, fenalår, kål og graut. Hermetiske kjøttkaker var med innover, og ble brukt når kontrollassistenten kom på besøk. En sjelden gang kunne det også vanke hermetiske fiskeboller.

Etter at ostkokinga var ferdig om dagen, var skoven fra ystpanna en ettertrakta delikatesse. Ystil var mye brukt som dugurdsmat. Rømme vart brukt både til å steike ørret i, og til pålegg på kakuskiva.

Ja, budeiene hadde sine dager belagt med mange viktige arbeidsoppgaver, men de hadde også tid til å omgås hverandre. Trakteringa var som oftest kaffe og pannekaker, og praten gikk livlig når de møttes. De unge budeiene prata nok mye om gutter, mens veteranene drøfta ku, geit og budeiestell med stor sakkyndighet.

Fisking

Fritida til underbudeiene ble ofte benytta til fisking. Snøret og krokene som ble kjøpt for pengene for vispesalget, var god investering. På Gjæsa hadde vi en flåte som bestefar hadde gjort av 4 store tømmerstokker fra Åstdalen. Flåten ble døpt Nautilus. Navnet var det samme som navnet på en undervannsbåt som en av stormaktene hadde da. Med denne flåten hadde vi herredømmet på Gjæsa. Fra den satte vi ut garn, og vi trente i stup og svømming.

Det hendte vi fikk såpass med fisk at vi til og med kunne selge noe av ørreten til Øyer Handelslag. Handelsbetjenten vi traff, kunne ikke alene fastsette prisen for ørreten. Bestyrerne Nils Nordhagen og John Pelle Hansen ble tilkalt. Etter beinharde forhandlinger ble prisen fastsatt til kr. 2,50 pr. kg. Vi kjøpte oss hver vår pengepung, og hadde penger igjen til å ha i disse. Vi følte oss velstående etter ørretsalget. «Det var da det, og ikke nå», som Alf Prøysen sier.

På kalveleiting

En dag var kalvene borte. Etter leiting i setras nærmeste omgivelser måtte aksjonsradiusen utvides. Vi havna til slutt på Hornsjø. Der gikk både kalvene og Gamle-Blakken. Vi syntes vi måtte ha med oss

begge deler tilbake til setra. Jeg tok Blakken i toppen, og bror min jagde kalvene. Dette gikk bra til vi kom nedover mot Gjæsa. Her sto småbjørka tett som en åker. En kalv sprang inn i småskogen på den ene sida av råket – de to andre ble borte på den andre sida. Gamle-Blakken nødig en fot uten at det var en gjennomtenkt handling. Han var nok lite villig til å bli dradd etter toppen inn i småskogen på kalvejaging. Arbeidet ble, etter timers slit, oppgitt som umulig. Vi kom til setra uten kalver. De var med kua heim til kvelds dagen etterpå.

Det var ikke bare kalvene og kua som satte pris på friluftslivet og maten på setra. Underbudeia fikk minner som vil vare livet ut. Og takk for det.

Setervedhogst på Augsetra og i Åstdalen

(1976)

Setrene var fabrikker. Småindustri. Fabrikkråstoffet var gardenes ku- og geitmjølk. De ferdige produkta var raudost, søtost, mysmørst og av og til smør og geitost.

Til produksjonen trengtes ved. Denne veden ble kjørt til setrene i lunnmorken, og som oftest saga opp like etter seterflyttinga. Kløyvinga av bjørkekubbene ble gjort etter behov når det passa seg med en setertur utover sommeren. Når vi guttene ble større og fikk interesse for skiturer i fjellet, var vi ofte innover på ettervinteren og gjorde vedhogsten på Augsetra da.

Felles kappsag

Rusten og Dæhli hadde bensinmotor og kappsag sammen. Bensinmotoren regnet vi med til teknikkens aller største vidunder. Bensinmotoren var stor og tung. Når den skulle flyttes fra Dæhli til Rusten, var det bare så vidt Gamle-Blakken greide dette alene. Når den skulle flyttes fra Rusten til Dæhli, måtte også Dæhlisvarten spennes for. Bensinmotoren var driftssikker. Når den skulle startes, måtte far med all kraft svirre svinghjulene rundt, mens bror min skjenka den i bakenden med små bensindrammer fra en bensinflaske. Starta den ikke etter et par timers hardt arbeid, måtte Emil Nordstrøm tilkalles. Etter at den hadde starta, drog den som regel kappsaga med taktfaste slag. Dette var tilhøvs for bjørka.

Turen til Åstdalen forberedes

Snart måtte vi være med til Åstdalen på vedhogst til neste års osteproduksjon.

Økser ble slipt og brynt, Grindsaga, med snørestramming på toppen, ble filt og vigga. Alt måtte forberedes grundig – også når det gjaldt mat og drikke. Nisteskreppa, som var av lær, ble pakka med flatbrød, kaku, spekemat, ost og smørøsje. Det var med både saft og myssmørst til å blande i drikkevatnet. Kaffe og kaffekjelen måtte ikke glømmes. Vassgraut ble slått i spillkummer som ble knytt i håndklær og frakta i hendene. Tettmjølk og søt mjølk hadde vi med i små spann.

Villmarksliv og fortidsminner

Langs råket innover til Åstdalen ble vi var noen store grøper. Far fortalte at dette var rester av dyregraver, og at disse en gang i tida hadde vært brukt til fangst av elg og reinsdyr. Askeladdene fortsatte innover, og ble var mer. Vi fant noen harde, tunge klumper som så ut som stein, men som likevel ikke var det. Far sa at det måtte være rester etter jernutvinning i tidligere tider, men at det var lenge siden dette hadde vært gjort her. En gammel låve som holdt på å falle sammen, bar bud om at det hadde vært slått gras her tidligere. Låven sto nå i tett bjørkeskog.

Setervedhogsten i Åstdalen var vårt første møte med et skogs- og villmarksliv vi tidligere bare hadde hørt om. Den var også vårt første møte med områder i bygda vår som vi tidligere bare hadde hørt om. Her var det mye nytt for oss, og mye vi måtte spørre om.

Kvotetildeling og hogst

Før hogsten kunne begynne, måtte hver gard sikre seg et størst mulig areal av den finest mulige bjørka. Veden var rasjonert i almenningen. Kvoten vi fikk hogge, ble rekna ut etter hvor mange kyr og geiter det var på garden. På en middels stor gard var kvoten 4–5 favner 80 cm bjørkeved. For hver favn som ble hogd, måtte det betales en krone til almenningskassa til dekning av oppsyns- og administrasjonsutgifter. Skulle ikke veden bli for dyr, måtte favnene gjøres så store som mulig. Johs Lillenermo var den samvittighetsfulle oppsynsmann.

Vedbehovet måtte suppleres med riving av einkråkå, som var urasjonert og avgiftsfri. Einkråkån fant vi nærmere setrene.

Setervedhogsten foregikk som regel samtidig for hele setergrender. Den kunne begynne tidligst den 8. juni og skulle være avslutta innen juni måneds utgang. Sjølve

hogstarbeidet kunne minne om store idrettsprestasjoner. Når arbeidet først hadde begynt, skulle vi fortsette uten særlig stopp til alt var ferdig. Det kunne gå over både 2 og 3 dager og netter. Saga ble skjem, øksa gikk av og til i stein i stedet for i bjørka. Vi fikk vassblemmer i hendene, og musklene ble stive og ømme. Mygg, klegg og knott gikk ofte til harde angrep hvis vi slakka av i arbeidet.

Styggvær og velvære

En gang fikk vi styggvær. Elver og bekker flømte opp. Regnet hølja ned, fortere og fortere, nærmest uten ende. Vi holdt på med arbeidet til vi var ferdige. Vatnet surkla i pluggaskoa når vi gikk tilbake til Augsetra. Innafor Huldrehaugen hadde det blitt et stort tjern over råket. Vi var så gjenomvåte at vi kjente vatnet renne nedover ryggen, innafor klærne. Bror min og jeg kasta oss ut i tjernet med klærne på og

Fridtjof Kruke og Laurits Høvren sager ved på Høvresetra. Ingrid Høvren hjelper til.

svømte over. Far gikk rundt. Han sa, som sant var, at det var like vått og kaldt, men det tok lenger tid.

Denne turen fra Åstdalen til Augsetra kunne vanskelig sammenliknes med isralittenes vandring i ørkenen, som vi hadde lært om i bibelhistorien. Likevel bemerket bror min tørt da vi kom så langt at vi så Augsetra foran oss: «Der har vi kjøttgrytene i Egypt.»

En føler aldri velværet slik som når en våt og kald, sulten og sliten, kommer i hus og får på seg tørre klær, får god mat og så får lagt seg i en god seng – bare for å sove. Men, hvor lenge var Adam i Paradis. Vi måtte sove ut litt kvikt. Styggværet ga seg. Flommen ville snart minke igjen. Da ville fisken bite – og da så.

Lenge etter at jeg ble voksen, forbandt jeg «de harde tredveåra» med vedhogsten i Åstdalen.

Per Rusten:

Vedalunning og høykjøring fra fjellet (1975)

Lunnmorka er ukjent for vår etterkrigsgenerasjon. For oss som vokste opp i de «harde tredveåra» var den årets store opplevelse. Når vi fikk være med «åt lunnmorken» var vi blitt voksne karer.

Det var etter at treskinga og Stavsmarken var over at ferden gikk til fjells for ved- og høykjøring. Det gjaldt å komme av gårde så tidlig som mulig på det første snøføret på fjellet. Det hendte derfor at sledene ble kjørt på kjerre opp bygda den første turen.

Mitt første lunnmorkår var i 1936. Alle seterhus på Augsetra vart befolka på en dag. Alt første kvelden kom Ole Strømsjordet, Johs Lillenermo, Theodor Sveen og Anders Bergum på besøk til far. Praten gikk lystig til langt på natt. De mintes tidligere lunnmorker med slit og styggvær. De mintes hester som var gode i snøen og på fjellet, og de mintes de som var dårlige og nærmest umulige. De fyrte på peisen så seterhuset hoppa. De kokte kaffe, steikte flesk, åt og prata. Kvelden slutta med at en

Høykjøring frå fjellet. Fridtjof Aasheim 1905–60.

av gjestene sa: «I mårå kveld kjem døkk borti åt me karer.»

Det første som skulle gjøres, var vedkjøring fra Åstdalen, fra bjørkeholta innafør Gardfesthaugen. Klokka 5 om morgenen måtte vi ut av skinnfellen for å stelle hestene. Klokka 7 begynte vi å høre den ene hestebjølla etter den andre bortover fra seterbola. Åstdalen var da som nå, elgens rike. En morgen talte vi 17 elger på vår veg til vedfeltet.

Vegen opp fra Åstdalen var tung for hestene. I vintrer med mye tung snø ble lassa små, og arbeidet tok tilsvarende lang tid. Vanligvis tok vedkjøringa ei veker tid.

Etterpå begynte kjøringa heim med seterhøyet. Det første jeg husker var at høyet ble kjørt helt heim på hver tur. Rutinen var da at vi en dag dro innover og gjorde i stand høylassa, for så å ta turen heim med høyet dagen etter.

Seinere ble teknikken forbedra. Høypressa var i denne forbindelsen teknikkens vidunder. Høyet ble nå pressa på fjellet og lunna framover til Tangen og Høvresetra. Derfra kunne vi så hente det når det passa utover vinteren.

Folk fra Rognhaugen, Gullbringen, Ved-

umslia, Brennlia, Bøssetra, Augsetra og Grava brukte den samme vegen innover. Det var stroer med folk og hester etter fjellvegen mens høykjøringa foregikk. Styggvær med snøstorm kunne gjøre livet hardt både for folk og hester. Når det så klarna opp, og vinden stilna, kunne du «ingen stad venare sjå».

Fjellet har til alle tider betydd mye for Øyer. Like før, under og like etter den siste krigen ble bilvegene innover fjellet bygd. Det ga i den tida arbeid for mange. De fleste bilvegene i fjellet er bygd med håndmakt. Prisen var ca. 1 kr for hver meter. Etter hvert som vegene ble ferdige ble det også slutt på lunnmorken. Om sommeren ble det også mindre ysting og kinning på setra. Mjølka kunne fraktes med bil til ysteriet nede i bygda. Kristen Aronsveen hadde lastebil med gassgenerator og tok på seg Augseterruta. Teknikken tok over. I dag preger hastverk og effektivitet oss alle, også i vårt arbeid på fjellet. Vi som var med på det gammeldagse seterlivet, som lunnmorka var en del av, har rot i en annen tid enn dagens hastverks- og klatresamfunn som vi sjølve har skapt. Vi minnes de gamle dager med stor takknemlighet.

Per Rusten:

Energimangel og ressursutnyttelse

(1979)

Lauving og risbryting

Vi som så dagens lys omkring første verdenskrig, husker godt hvor mye arbeid det var med å skaffe nok brensel. Alle hus var bygd av tømmer, og de fleste var meget gamle. Det måtte fyres hardt om vinteren for å holde varmen. Likevel var det ofte bare rundt ovnen det var råd å sitte – rundt veggene frøs alt. På sengerommene, der det fantes, var det også kaldt. Her frøs vatnet i vassmugga ofte, og likedan det som var i pisspotta. En form for energilagring var det at vi lå to og to sammen under skinnfellen.

I fjellet var det også stort behov for brensel. Setrene var fabrikker der all mjølk vart foredla til ost og smør. Til ystinga trengtes mye brensel. Her i Øyer minnes vi bjørkevedhogsten i Åstdalen og lunnmorkkjøringa om vinteren. Mye ved gikk med til å fyre opp seterhusa mens vinterkjøringa foregikk. Seterhusa var ofte spesielt trekkfulle.

Det var mye folk på bygdene før. Her i Øyer var folketallet i 1865 like stort som det er i dag (1979). Når ungdommen var voksen nok til å sette bo, var det på gardene ingen annen utveg, for alle som var yngre enn odelsgutten, enn å få seg ei tomt på farsgarden med plass til ei lita stue og et lite fjøs til ei ku og noen geiter. Husmannsplassene gikk ofte også i arv fra far til sønn. Her var det enda mindre å dele på. For jentene var det et visst håp. De kunne drømme om å bli gift til et litt større sted.

Skogen redda mange. Trær og busker av både gran, furu og bjørk ble dradd fram om vinteren og nytta som fôr. Mye av den gamle skogen vi nå har i bygda, hadde sin barndom og ungdom etter at emigrasjonen til Nord-Norge og Amerika letta på befolkningspresset. Trær som den gang var gamle, billeangrepne og tørre, ble sett på som en stor velsignelse. Tørrgran kan brennes med det samme den kommer fra skogen. Mange måtte til fjells for å bryte ris for at dyra kunne føs vinteren over. Om sommeren ble det lauva rundt alle åkerkanter, i alle heimraster, og også på fjellet. Lauvet var godt og verdifullt fôr, omtrent som høy i næringsverdi, sa Tord Kvitrud. Lauvet som ble tatt i fjellet, ble lagra der og kjørt heim under lunnmorken om vinteren. For mange var skikjelken det eneste transportmiddelet. Store lauvskogareal ble holdt nede på denne måten. På de fleste hus i fjellet, og på mange i bygda, var det torvtak. Her vart never nytta som isolasjonsmateriale under torva.

Med lov skal landet bygges

I 1863 vedtok Stortinget LOV OM SKOGVÆSENET. Denne har bestemmelser om private skoger, bygdealmenninger, private almenninger og statsalmenninger. Almenningsstyrets forhandlingsprotokoll i Øyer begynner også i 1863. Etter langvarige og harde forhandlinger mellom forstmester Barth og almenningsstyret, ble det i møte på Tolstad den 19. juni 1880, med hjemmel i skogloven, vedtatt REGLER FOR ØIERS ALMENNING.

Nå ble mye annerledes. Mye ble forbudt. Det ble forbudt å nytte noe slags trevirke fra almenningen til annet enn seterbruk. Det ble forbudt med never- og barkflekking, kulltilvirking og syring og stetting av trær. Til brensel måtte det «saalænge saadant findes kun benyttes Tørgran, Top og andet Affald, Rødder og Nedfaldstrær, samt saadanne affældige Bartrær, som, hvad enten ere tørre eller færske, dertil mærkes af Forstbestyrelsen, og endelig Løvtrær efter de om Hugsten af disse forøvrigt gjældende Regler.» Av bartrær ble det i almenningen år om annet forbudt å hogge mer enn 20 tylfter av bygnings- og sagtømmer. Til gjerdeved måtte det årlig ikke hogges mer enn 5 favner 5 alen lang ved. Lauv- og rishogst ble bare tillatt i misvekstår, etter spesiell søknad, etter tillatelse av almenningsstyret, og under ekstraordinært oppsyn, slik at det kunne foregå på den for skogen og dens fortsatte tilvekst minst skadelige måte. For å se til at reglene ble holdt, skulle det ansettes et nødvendig antall skogvoktere.

Dette var harde bud i ei overbefolkta bygd. Tenk på småbrukeren og husmannen som årligårs måtte til fjells på lauving og risbryting for å holde liv i kua og geitene, og dermed kanskje også i kjerring og unger vinteren over. Nå ble det kanskje nødvendig å gjøre alvor av det som tidligere hadde spøkt i tankene: Å selge bruket, kua og geitene – for å få tak i de siste kronene til Amerika-billetten.

Det tjener almenningsstyrene til ære at de gjorde så godt de kunne. Lauving og risbryting foregikk de fleste år, tross forbudet. I 1902 står det i allmenningsstyrets forhandlingsprotokoll at det ble lauva 10220 kjerver i almenningen. Siste året det ble søkt om tillatelse til å hogge lauv i

almenningen, var under siste krig. Ole Kruke, Ole Midtli, Sigurd Aaseth, Frithjof Skredderhaugen, Gunnar Syversen og Johs Solbakken fikk da tillatelse til å hogge 100 kjerver med lauv til hver mjølkeku. I vedtaket i almenningsstyret står det at om andre også ville hogge lauv, kunne dette gjøres med tillatelse av skogvokteren. Han skulle også kreve inn avgiften, som ble fastsatt til kr. 1,- pr. 100 kjerver.

Nye restriksjoner på vedhogsten

Så seint som i 1922 vedtok almenningsstyret, etter flere innstendige henstillinger fra skogforvaltningen, at det skulle innføres vedrasjonering til setrene. Rasjonen ble bestemt til en favn 80 cm ved til 5 kyr. 5 geiter ble regna for ei ku. Hensikten med rasjoneringa var å prøve å få redusert vedforbruket til det halve av det det hadde vært.

Skogforvaltningen bad i 1924 almenningsstyret om at setervedhogsten skulle utføres i september måned, mot før i juni. Skogforvalteren mente at bjørka ville fornye seg lettere om den ble hogd om høsten. Almenningsstyret gikk sterkt i mot forandring av hogsttid. Det anførte at september måned var den travleste innhøstningsmåneden, og at kjøring av veden ville bli mye mer besværlig, da all veden ville være rå. Almenningsstyret sendte protesten på forandring av hogsttid til skogdirektøren. Skogforvalteren var enig i at september var en ubeleilig måned for vedhogsten, rent arbeidsmessig. Han foreslo, nå gjennom skogdirektøren, at hogsttida skulle være mellom 15. oktober og 15. desember. Almenningsstyret sendte ny protest til skogdirektøren. Hogsttida ble som før. Almenningsstyret, i brevveksling med skogdirektøren, drar sterkt i tvil om vedra-

sjoneringa var nødvendig. Det anfører at det nå på det nærmeste var slutt med lauvving og risbryting, at det var blitt forbudt å kjøre heim ved fra almenningen til bruk heime, og at det nå på de fleste seterer var anskaffet brenselbesparende kokeinnretninger. Almenningsstyret pekte på at almenningen gjennom alle tider før hadde produsert nok ved til brensel, og at forbruket nå på en naturlig måte var så sterkt redusert at de trodde krisa mht vedmangel var over. Skogforvaltningen med skogdirektørens bistand, opprettholdt vedrasjonering.

Rasjonering av veden var et alvorlig slag mot seterdrifta i gamle, tradisjonelle former. Andre utveger måtte prøves. Riving av einkråkå var mye gjort for å supplere veden. Det gikk bra enkelte plasser ei stund, men einkråkåring var hardt arbeid som ga lite brensel. Einkråkåen var også for vanskelig å frakte til at den kunne kjøres lange vegger.

Torvdrift i almenningen

Som supplerer til vedforbruket ble det først og fremst tatt brenntorv. I 1923 ansatte almenningsstyret 2 mann til å lede og ha oppsyn med torvdrifta i almenningen. På Tretten var Andreas Solberg villig til å ha oppsyn med torvtakene til Djupslie, Svartsetra, Keiken, Nysetra og Grunna. For de øvrige setrer i Øyerfjellet, ble Axel Hagen ansatt til å planlegge og føre tilsyn med torvtak. Setereierne som kontaktet oppsynsmennene, skulle holde dem med kost og losji under arbeidet. Lønna var kr. 5,- hver dag de var i arbeid, og den ble betalt av almenningsstyret. Formannen i almenningsstyret fikk av styret fullmakt til å kjøpe inn torvbor til oppsynsmennene. Det var mange setereiere som tok brenn-

torv. Den kunne ofte tas nær setrene, slik at frakta ble rimelig. Som guttunge så jeg en gang at Per Sundby tok torv ved Lienden. På «min seter», Augsetra, kan jeg ikke huske at det ble tatt torv. Den lå nok for nære Åstdalen og bjørkeveden.

Elektrisiteten kommer

I 1882 satte Edison i drift det første elektrisitetsverk i New York. Vår egen hovedstad fikk sin første elektrisitetsforsyning i 1890. Samme år fikk Hammerfest gatebelysning. I 1894 fikk Lillehammer sitt første E-verk. I 1915 fikk Ørsta kommune det første kommunale E-verk på landsbygda, men før den tid var mange mindre, private E-verk i bruk. I Østre Gausdal var Bjørnstjerne Bjørnson først ute med privat E-verk på Aulestad. Karoline sørget for at elektrisiteten først kom til fjøset. Dikteren og diktingen fikk vente.

Det første forsøk på å skaffe elektrisk strøm her i Øyer tror jeg var i 1901. Almenningsstyret behandla i møte den 19. april 1902 et skriv fra skogdirektøren, der han ba om almenningsstyrets uttalelse angående at brukseierne Klæva og Thorud hadde foretatt en oppdemning av fiskevatna Djupen og Gopollen. Almenningsstyret gikk i sin uttalelse kraftig i mot den foretatte oppdemning. Almenningsstyrets skriv til skogdirektøren ender slik:

«Naar Brugseierne Thorud og Klæva ved udløbene af Gopollen, Djupen og Vaasjøens fiskevande har ladet oppføre dæmninger for derved at maganisere en vandbeholdning, vil et saadant anlæg – selv om det er af primitiv beskaffenhed – foruden at medføre adskillige ulemper for fjeldkjøringen om vinteren over de samme vand, utvilsomt ha tilfølge, at fiskens formering hæmmes og den bestaaende fiskebestand

ødelegges. Disse opdæmninger er nemlig et utmerket middel i deres haand, der i fredningstiden spekulerer i at fiske ulovlig. Kan de på dette omraade sakkyndige finde et middel, hvorved fiskeriets og brugseiernes interesser kan forenes, har almeningsbestyrelsen intet derimot at indvende.»

Fra 1909 fikk noen tretlinger strøm fra kjøpmann Erik Solheims elektrisitetsverk like ovenfor Frydenlund i Moksen. Endelig i 1921 fikk bygda strøm fra Moksa Kraftanlegg.

Moksa regulerte først Gopollen. Den ble regulert med 2,5 m. Omtrent samtidig ble Grunna regulert. I 1946 ble dammen ved Djupen bygd. I 1947 og 1948 ble Vaasjøen demmet opp. Nå hadde vi for alvor et alternativ til veden og torva.

Ordforklaring:

- syring – rundbarking nederst på treet, slik at treet tørket raskere.
- stetting – delvis barking nederst på treet for å få større andel av kjerneved.

Johs. Rusten:

Søndagstur på en gammel kjerreveg

I fjorårets utgave av «I gamle fotefar» var det en artikkel om bygging av bilvegene i Øyerfjellet. De gamle kjerrevegene og kløvvegene har også sin historie. Fortsatt finner vi noen få strekninger av gamle kjerreveger intakte. En av disse er Augsetervegen gjennom «Hemhaugen» fra Gullbringen til Augsetra. Vegen tar av fra bilvegen mellom Gullbringen og Brennlia på det høyeste punktet innafor Gullbringen. En søndag i august 1998 ble brukt til en mimretur langs strekningen. Jeg husker seterturer fra jeg var i 6–7 års alderen. Fra vegen hadde vi god utsikt mot Brennlia, og det var utsikt over setergrenda mestepar-

ten av strekningen til det begynte å gå nedover mot Augsetra.

Hvorfor sitter denne strekningen så godt i hukommelsen? Det er nok knyttet til følgende forhold: Landskapet forandrer karakter fra det flate myrlandskapet mellom Rognhaugen og Gullbringen, til et mere «haugete» landskap. Det var fin utsikt mot Brennlia, Helgetjern, og vi så deler av Huldahaugen. Vi visste at den ca. 2 mil lange turen fra Rusten til Augsetra snart var over. Det er enda et bilde som sitter i hukommelsen. Myrpartiet nederst på Solheimsløkka var grøftet med parallelle åpne

Brennlia fra feråket over kjerrevegen.

grøfter. Myra var inndelt i rektangulære felter som jeg assosierte med store hagesenger som jeg var mektig imponert over. På Brennlia ligger seterhusene fint til i den sørvendte skråningen. En får ikke det fullkomne bildet av setra når en kommer bilvegen.

Der det begynte å gå nedover mot Augsetra åpnet landskapet seg mot Gardfesthaugen, Gjæsa med «Augene» og Gjæslia. Dette var av de store naturopplevelser. Jeg følte det slik at landskapet smilte til meg og ønsket meg velkommen til seters. En følelse jeg fortsatt har når jeg kommer denne veien.

Endringer i landskapet

Hvilke forandringer har funnet sted langs vegstrekningen i de drøye 60 år som jeg kan huske bakover?

I dag dominerer bjørkeskogen. Den har

vokst seg så stor at utsikten mot Brennlia og Helgetjern er betydelig redusert. I dag er det bare der feråket fra Brennlia krysser Augsetervegen det er mulig å se setra.

Vi finner eksempler på et par store inngrep i naturen. Det er høgspenteledningen til Opplandskraft samt oppdemminga av Helgetjern. På min tur i år, en fin augustdag med sol og blå himmel, var det faktisk første gang etter oppdemminga at jeg syntes Helgetjern var vakkert. Jeg kunne ikke unngå å tenke tilbake på avslutningssetningen i en av Henry Nordstrøms bøker fra Øyerfjellet, der han skrev om oppdemminga. Han avsluttet kommentarene med dette utsagn: «Og Helges tjern var ikke mer». Et utsagn jeg ga min fulle tilslutning. Et resultat av oppdemminga er den store økning i fuglelivet om våren.

Brennlia fra feråket over kjerrevegen.

Innafor Gullbringen, der kjerrevegen tar av fra bilvegen, finner vi et tredje eksempel på inngrep i naturen. Min bror, Per Rusten, plantet en del furu oppe på høgda ved veidelet. Tanken bak plantinga oppe på høgda var at her ville snøen blåse vekk og gi furuplantene større muligheter til å unngå å bli tatt av dage av snøskytten, en sopp som tar knekken på furua under snødekket om vinteren. Furuplantene, de som har greid seg, har de siste årene vokst bra.

Vegetasjonen forandrer seg

Bortsett fra disse eksemplene på menneskelige inngrep, har naturen skjøttet seg sjøl. En kan langt på vei si at området har vært fredet i en periode på 30–40 år. Plantelivet har forandret seg. Det som i min barndom var et åpent landskap er i dag dekket av tett bjørkeskog. I hellinga ned mot Augsetra har grana vokst seg ganske stor og krabbet høgere oppover i lia. Floraen har endret seg med redusert beiting. Det får meg til å stille spørsmålet: Hva menes egentlig med fredning av natur? Hvordan har det biologiske mangfoldet utviklet seg i området? Det er ikke det samme som for 60–70 år siden. Naturen

har tatt tak i situasjonen. Eieren, bjørka, grana og etter hvert kanskje også furua samarbeider om å kle området med skog, slik det var før kullbrenning, jernutvinning og seterdrift endret vegetasjonen i noen få hundreår.

Når ble kjerrevegen Gullbringen–Augsetra bygd?

På en stein på venstre side av veien er årstallet 1890 meislet inn. Det er knapt lesbart i dag, men kan føles med fingrene. Den gamle kløvvegen ble nok utbedret til kjerreveg det året.

Sigurd Nordstrøm sa en gang til meg: Husk at steinen ligger 400 skritt fra veidelet mellom Gullbringen og Brennlia. Det stemmer nøyaktig med mine skritt.

I dette området av fjellet er det to andre veger som ligger urørte fra hestealderens tid. Det er Bøsetervegen fra Augsetra til Åstbrua (Bøseterbrua) og Åstdalssetervegen fra Brennlia til Åstdalssetra. Strekingen fra Åstdalssetra til Gorrtjern er noe forbedret slik at den er framkommelig med bil. Dette er fine turveier i dag, den sistnevnte er også en bra sykkelveg.

Gamle dokumenter

Marit Rusten Fintoft:

Tosten Johansen Wedum

Post-Karl for Post-Gaarden Moshuus i Øyer Sogn 1779–1786

Med 350-års jubileet for posten her til lands i 1997 i friskt minne, kan det være av interesse å se litt på det dokumentet Tosten Johansen Wedum fikk da han ble tilsatt som Post-Karl for 7 år fra 7. september 1779. Arbeidsvilkårene er her nøye beskrevet, og taler for seg selv.

«I allerunderdanigst Ifølge Hans Kongelige Majestets allernaadigst udgivne Post-Anordning d.d. 4 Augusti 1758, antager jeg hermed Tosten Johansen Wedum til at være Post-Karl for Post-Gaarden Moshuus i Øyer Sogn udi hvilken Tieneste hand, som Post-Karl skal forblive i 7 Aar fra Dato af, og imidlertid skal befordre Posten, saa ofte den passerer, til nærmeste Post-Gaard uden at han dertil maa bruge nogen anden i sin Stæd, i hvad Forfald hand end maatte foregive, med mindre hand af Sygdom bliver hindret, da Post-Bonden selv imidlertid skal skytse Posten, eller og dertil forskaffe en paalidelig og døgtig Karl, saalænge Post-Karlen er syg; Bemælte Post-Karl Tosten Johansen skal stedse udviise al muelig Fliid og Agtsomhed med Postens Befordring, ikke levere Posten fra sig til nogen, uden til nærmeste Post-Bonde eller Post-Karl og skal hver Gang frem-

bringe Posten udi saadan Tid, som allernaadigst er anbefalet, nemlig: 1 Miil i een og en halv Time, naar Føret er nogenledes beqvemt, og i høyeste 2 Timer, i særdeles besværlig Føre; Ligesaa skal hand være forpligtet at saaledes blæse i Post-Hornet, at hand deraf kand give kiendelig Lyd, baade naar hand bringer Posten igiennem Byen, som og naar hand Undervejs, særdeles i Mørket, møder nogen, saa det de samme kan vide at hand fører Kongens Post og lade ham ubehindret passere; Item naar hand kommer saa nær Post-Gaarden, at Lyden kan høres, saa det de desto før kan have Skytsen ferdig. Han skal ikke begive sig tilbage fra Post-Gaarden, hvor hand har afleveret Posten, førend Posten derfra er afgaaet, og saafremt hand merker at Posten der bliver opholdt, og at ikke Hest og Karl er parat til Post-Skytsen, da skal hand, for at befri sig selv for Ansvar til nærmeste Post-Mester eller Post-Aabner anmælde, hvor længe Posten paa bemælte Post-Gaard er bleven hindret, at det derefter kan blive mig tilmældet.

Naar han saaledes har tient i Syv Aar ved Postens Befordring, og imidlertid forholdet sig, som en troe og flittig Post-Karl, skal

allerunderdanigst Bølge Hans Kongelige Majestets allernaadigst udgivne

Post-Ordning d. d. 4 Augusti 1758, antager jeg hermed
Torsten Johansen Wedum til at være Post-Karl for Post-Gaarden
Mothum i Ogerboym, udi hvilken Tjeneste hand, som Post-Karl skal forblive i 7 Aar
fra Dato af, og imidlertid skal befordre Posten, saa ofte den passerer, til nærmeste Post-Gaard uden
at hand dertil maa bruge nogen anden i sin Stad, i hvad Forsald hand end maatte foregive, med
mindre hand af Sygdom bliver hindret, da Post-Bonden selv imidlertid skal styffe Posten, eller ogsaa
til forkaffe en paalidelig og døgtig Karl, saalange Post-Karlen er syg; Bemelte Post-Karl *Torsten
Johansen* skal stedse udvise al muelig Flid og Agtsomhed med Postens Befordring, ikke
levere Posten fra sig til nogen, uden til nærmeste Post-Bonde eller Post-Karl og skal hver Gang frem-
bringe Posten udi saadan Tid, som allernaadigst er anbefalet, nemlig: 1 Mil i een og en halv Time,
naar Toret er nogenledes beqvemt, og i høieste 2 Timer, i særdeles besværlig Gore; Ligesaa skal hand
være forpligtet at lære saaledes at blæse i Post-Hornet, at hand deraf kan give kiendelig Lyd, baade
naar hand bringer Posten igiennem Byen, som og naar hand Undervejs, særdeles i Mørket, moder no-
gen; paa det de samme kan vide at hand fører Kongens Post og lade ham ubehindret passere; Rent
naar hand kommer saa nær Post-Gaarden, at Lyden kan høres, paa det de desto for kan have Skytsen
ferdig. Hand skal ikke begive sig tilbage fra Post-Gaarden, hvor hand har afleveret Posten, forend
Posten derfra er afsaaet, og saafremt hand merker at Posten der bliver opholdt, og at ikke Hest og
Karl er parat til Post-Skytsen, da skal hand, for at beski sig selv for Ansvar til nærmeste Post-Mester
eller Post-Maener anmeldte, hvor lange Posten paa næste Post-Gaard er bleven hindret, at det der-
efter kan blive mig tilmaasdet.

Naar hand saaledes har tiert i Syv Aar ved Postens Befordring, og imidlertid forholdet sig, som
en troe og flittig Post-Karl, skal hand derfra være entlediget og vedborlig Arrest meddeles, paa det
hand derefter kan erholde Pas fra de Herrer Sessions-Deputerede, og være fri for Udskrivning eller En-
roullering til Kongens Tjeneste. Og skal hand efter de 7 Aars Forslob ikke gaae af Tjenesten for hand har
erholdt vedborlig Nsikeed, saasom en anden ikke saa strax kan være at faae i Steden og Post-Stationen
bor ikke være uden Post-Karl, hvorfore den som er bestemt, indtil en anden afløser ham. Forlader hand
derimod Tjenesten paa egen Haand og for hand er bleven afskediget, maa hand vente, til Straf for saadan
Overhorighed, at tiere et halvt Aar over den ellers foreskrebne Tid.

Saafermt hand imidlertid i denne sin Tjeneste, som Post-Karl, befindes efterladet eller uvillig, og ikke
stedse opfører sig saa flittig og agtsom ved Postens Skyts, som hand bor og er pligtig til, maa hand vente
straxen at blive afgivet til Soldat, uden at blive gotsgjort den Tid hand kan have tiert som Post-Karl, hvad
enten det maatte være længe eller kort, og ellers efter Forbrydelsens Beskaffenhed at werde straffet, alt efter
forbemelte Forordnings Bydende, i hvis Bølge hand og skal anvise dette ved næste Sessions Holdelse.

Christiana den 7 Septbr Anno 1759
Caro Engel Wijk

hand derfra være entlediget og vedbørlig Attest meddeles, saa det hand derefter kan erholde Pas fra de Herrer Sessionens Deputerede, og være fri for Udskrivning eller Enroullering til Kongens Tieneste. Dog skal hand efter de 7 Aars Forløb ikke gaae af Tienesten før hand har erhødet vedbørlig Afskeed, saasom en anden ikke saa strax kan være at faae i Steden og Post-Stationen bør ikke være uden Post-Karl, hvorføre den som er bør vedblive, indtil en anden afløser ham. Forlader hand derimod Tienesten paa egen Haand og før han er bleven afskediget, maa hand vente, til Straf for saadan Overhørighed, at tiene et halvt Aar over den ellers foreskrevne Tid.

Saafermt hand imidlertid i denne sin Tieneste, som Post-Karl, befindes efterladen eller uvillig, og ikke stedse opfører sig saa flittig og agtsom ved Postens Skyts, som hand bør og er pligtig til, maa hand vente straxen at blive afgivet til Soldat, uden at blive gotgiort den Tid hand kan have tient som Post-Karl, hvad enten det maatte være længe eller kort, og ellers efter Forbrydelsens Beskaffenhed at vorde straffet, alt efter forbemælte Forordnings Bydende, i hvis Følge hand skal anvise dette ved næste Sessions Holdelse.»

Christiania, den 7 Septbr Anno 1779

(Utydelig signatur)

Tor Ile har et fyldig kapittel i Bygdabok for Øyer, bind 2, som heter Bod og Brev og Blad, hvor spesielt interesserte kan finne mer informasjon om utviklingen av postgangen her i landet. Jeg har bare lyst til å nevne at Det kgl. privilegium av 17. januar 1647 ga generalauditør Henrik Morian enerett i 20 år på postføring mellom Danmark (dvs. København) og Norge

(Kristiania) og i hele Norge. Morian (av nederlandsk slekt) hadde reist mye og sett poststell i mange land. Likevel virker det ganske utrolig at det innen 1. mai s.å. var fast postføring mellom København og Kristiania samt etter noen av de viktigste ferdsselsvegene innenlands: Kristiania – Gudbrandsdalen – Trondheim, Kristiania – Valdres – Bergen og Kristiania – Skien (like etter ført fram til Kristiansand og Stavanger).

Postryttere og postbønder

For å bringe posten mellom Kbh. og Kra. var det tilsett postryttere – «væpna karar som inte va å klå seg på». Den kongelige post måtte fram både fort og sikkert. Etter alle andre norske postveger ble posten ført av bønder. En bonde kunne pålegges å være postbonde. Han fikk da en del rettigheter. Både rettigheter og plikter endret seg fra tid til annen, men alt i alt «va full postførsla meir ei tyngsel hell ei herlegheit på ein gard ...», skriver Tor Ile.

Han nevner bl.a. også at i 1711, midt under den store nordiske krig, kom det påbud om at alle sønnene til postbønder skulle fritas for soldatutskrivning. Det synes også å gjelde for Post-Karl Tosten Johansen Wedum (se siste avsnitt i dokumentet). Med Post-Anordningen av 1758 – som Tosten var tilsett etter – fikk postbøndene, i tillegg til det de hadde fra før, ei kontantbetaling for ferdmila, 8, 10 eller 12 skilling, etter som vegen var. «Men halde på laut døm anten vilkåra va slike ell slike. Ho va inte å segja opp, postførsla.»

Postgarder

I et land som vårt måtte det bli mange postgarder, først med ca. 2 og 2 mil mellom hver gard. Siden ble antallet nærmest fordoblet «– inte så det vart 1 postgard for

hårr mil, men 2 for hårt postskifte», sier Tor Ile.

Den viktigste av alle norske postveger var nok den som gikk gjennom Gudbrandsdalen – postvegen mellom Kristiania og Trondheim. Før 1700-tallet ble posten fraktet langs den gamle tjodvegen (den som ble åpnet igjen sist sommer). Derfor lå de eldste postgardene ved eller nær den. I Fåberg var Smestad den første postgarden. Her i Øyer var det fra første stund 2 postgarder, en i hvert sokn. I hovedsoknet var trolig Bø den første postgarden, kanskje helt fra 1647. Det første som er funnet om postgard på Tretten, er at det i 1656 ble utferda «Postbrev» til 2 bønder på Kråbøl. Det var der gjennomgangstrafikken ennå gikk.

Omkring 1700 kom det kjøreveg gjennom Gudbrandsdalen – den vi kaller «Gammelvegen». I 1710 ble det forandring med postgarder og postføring i dalen. Nå skulle det være ca. 2 mil mellom hvert postskifte, og for hvert skifte skulle det være 2 fullgarder som etter tur skulle føre posten til nærmeste skifte, Kristiania-posten nordover og Trondheimsposten sørover. Postgarden skulle helst ligge like ved den nye vegen. Begynner man sørfra og går nordover, ser lista over postgarder her i distriktet slik ut:

1. Smestad i Fåberg.
2. Nordhove i Fåberg. Fører nordgående post til Moshus i Øyer, – ikke til Haug.
3. Haug i Øyer. Fører post bare sørover, til Nordhove.
4. Moshus i Øyer. Herfra føres posten nordover til Solbjør på Tretten.
5. Solbjør på Tretten. Herfra føres posten sørover til Haug (ikke til Moshus) og nordover til Bakke i Ringebru 2 uker (3. uka fører Melom posten).

6. Melom på Tretten. Fører post 3. hver uke sørover til Haug og nordover til Bakke.

(7. Bø i Øyer. Fører ikke post lenger da garden ligger for langt unna den nye postvegen.)

8. «Kroegbøel» på Tretten. Fører post hver 7. uke sørover til Haug og nordover til Bakke.

9. Bakke i Ringebru. Fører sørgående post til Solbjør (ikke til Melom).

----- osv.

Ut fra denne – litt forkortede – liste som Tor Ile har i Bygdaboka, ser vi at det er nøye beskrevet hvilken strekning de enkelte postgarder har ansvaret for. Siden Tosten Johansen Wedum er ansatt som Post-Karl på Moshus, førte han følgelig posten nordover til Solbjør på Tretten. Fra Solbjør gikk derimot posten sørover til Haug – ikke til Moshus.

Posthus og poståpner

Skulle man hente eller sende post nyttet det ikke å dra til en postgard. Posten skulle ikke en gang innom der – bare komme å gå snarest mulig. Posthus var det få av. I 1734 var det bare 10 posthus mellom Kristiania og Trondheim. Etter kgl. forordning av 1758 kunne embetsmenn, lensmenn .... og andre skikka folk etter postvegen «tilpliktest» å være poståpner. I Øyer ble sannsynligvis enten presten eller lensmannen på Jevne den første poståpner.

Som jeg sa innledningsvis, taler ansettelsesbrevet til Tosten Johansen Wedum for seg selv når det gjelder arbeidsforhold, plikter og rettigheter. Interessant er det å legge merke til hvor nøye bruken av posthornet beskrives. Posthornet er postmerket vårt den dag i dag, men nytten av det er ikke som før.

Hvem var så Tosten Johansen Wedum?

Her er det nok noe usikkerhet, men i kirkeboka finnes Marit Jensdatter Wedum. Hennes mann – som bodde i nistun, muligens systun Wedum – døde. Den 15.10. 1759 giftet Marit Jensdatter Wedum seg 2. gang med Johannes Tostensen Lunke (f. mai 1733). Marit og Johannes fikk sønnen Tosten, døpt 14.03. 1762. Denne Tosten Johansen er etter all sannsynlighet Post-Karlen på Moshus. I så fall var han bare ca. 17 1/2 år da han ble ansatt som Post-Karl. Men siden dette var en tjeneste som kom i stedet for militærtjeneste, er vel ikke det utenkelig.

Tosten kom senere til Skard. Et barnløst ektepar der den ene var tante/onkel til Tosten Johansen, overdro garden til Tosten. (Dette slektskapet var muligens via Jahr.) Tosten giftet seg 15.10. 1794. I kirkeboka står det: Tosten Johannesen Skar og Karie Olsd. Brynd. Denne Tosten er kanskje den første av nåværende slekt på Skar.

Marit Jensdatter og mannen flyttet senere til nordistun Wedum.

Det har ikke vært mulig å finne ut hvilken Vedumsgard Marit Jensdatter er født på. Navnebruken indikerer nistun. Et annet problem er at Marit kan ha forskjellige navn/skrivemåter ved de ulike begivenheter som er ført inn i kirkeboka for henne. Hun er antagelig født omkring 1730, men der er det noen år som ikke er ført i kirkeboka. Hennes dødsdato er heller ikke funnet.

Ordforklaring:

auditør – før: embetsmann ved den militære rettspleie.

Kilder:

Originalbrevet eies av Nansy og Berger Rusten, Systun Vedum, Øyer
Tor Ile: Bygdabok for Øyer, bd. 2
Johs. Rusten
Jørgen Trosvik
Kirkebok for Øyer

Systun Vedum 1948.

Gjæterkontrakt

Vi underskrevne gaardbrugere i Lisgrenen ved Sjættøe samtligen komer overens om at ingaa paa følgende kontrakt, der sikter til en bedre Aarden med hjemme= kreaturerne om Someren, da bemeltes Antal har i de siste Aar tiltaget ganske overdrevent, saavel for husmanden som gaarbrugerne, hvilke Uaarden formenes med nøyaktig efterfølgelse for af for fremtiden forbedres.

Vi, undertegnede gaardbrugere i Lisgrenen ere Dags Dato samtligen komet overens om at ingaa paa følgende kontrakt, der sikter til en bedre Aarden med hjemme= kreaturerne om Someren, da bemeltes Antal har i de siste Aar tiltaget ganske overdrevent, saavel for husmanden som gaarbrugerne, hvilke Uaarden formenes med nøyaktig efterfølgelse for af for fremtiden forbedres.

1. Vi, gaarbrugere forpligter endræktligen til at forsørge vore Kreaturer til Sætters i den almindelige Sættertids, og det tillades ingen at forblive hjemme med mere en de nødvendige Mælkekjør som antages at være til husbehov samt Spe=kalver og saadanne kreatur som kan i førstningen af Someren mangle kræfter og uthold i haart veir og Kulde, men og i tilfælde heraf skal ogsaa sistnevnte efterjages snarest muligt.

2. Enhver gaarbruger for sig skal tilsige sine udenforværende og husmen som ikke er i besiddelse af eget Sæterbol, at de i betis skal sørge for at faae sine Kreaturer bort leiet, og i mangel af bekvemlighed for bemeldte kreaturer skal værten paalægges at stille for dem den almindelige Sætermaane for saadan betaling:

3 tre ort, eller 3, maal at skjære samt huge en fv. Veed, paa egen kost i Sætterskoven for hver ko. 8 sh. for hver Sou og 1 Ort for hver gjed, men Ungfe skal gaa frit uden betaling i Fjældet.

3. Ingen husman tillades at have en eller flere kjør hjemme om someren uden med Tilladelse af de ovenbemelte gaarbrugere, da det skjer for at rede sit Hus og mange smaa som ofte kan være tilfælde, men i modsat fald bestaar Husmandens hjemekreaturer i Spekalver og Griser.

4. Den bestemte Flyttetid til Somer=sætteren eller Hornsjøen er fra Santehansdagen eller den 24 Juni, og Hjemflytningstiden fastsat til 4de September altsaa bliver Somersætter=maanene 11, elleve, uger i stedenfor ti, saafremt tjenligt veirligt tillader det. Og hvem som helst modsætter sig disse tidsbestemmelser, Vaar eller Høst med flytningen uden felles Samtykke av fleste Stemmers overvækt blandt Sæternaboerne, kan gjøre sig skyldig at mulktes paa 1 – 3 Spd.

5. Gaarbrugeren saa vel som Husmanden idømmes en mulkt paa 1 Spd. for vert vok-

sent Ungfæ samt 2 Spd. pr. ko, 2 ort 12 sk. pr gjed, 1 ort 12 sk. pr. Sou, osv. saafremt han gjør sig skyldig i første, anden og tredje punkt.

6. Det skal vælges aarligt efter Tur 2 Men til at paase Ret og Riktigheden af Kontraktens punktligge Opfyldelse som paalægges uanset at fordre sin Rett efter 2 ganger mundtlig Irettesættelse til Forbryderen, vis han da ikke straks lystre saa indkaldes den

skyldige til førstkommende Forligs komi-sjon.

7. Skal det i anstundende Vaar begyndes at holde Gjæter paa Lissætteren for at frede omkringliggende Sætringer.

Ovenstaaende overenskomst, hvis Inhold og Vilkaar underskrevne gaarbrugere i alle Maader vedtaget, haver vi Alle med fullt Overlæg indgaaet og afsluttet til en gjældende Kontrakt for Fremtiden.

Lie den 30de januar 1864 -
T. E. Lie, T. Lie

Knud Olsen Lie
Erland Jøttelstad J. Botrud
John Lie

Lie den 30de januar 1864.

Knud Olsen Lie

T. E. Lie

T. Lie

J. Nedremoe

Erland Jøttelstad

J. Botrud

John Lie

Lis-gardene i begynnelsen av århundret.

Red.:

Avtale om skyss-stasjon

Vi, Undertegnede, er komen overens om fra 1. Mai dette Aar at overtage Stationsholdet paa Gaarden Aronsven, og det paa følgende Betingelser:

- 1.a) Jeg – Enken Sidsel Aronsven – overtager hele Skydsbefordringen saavel af Reisende som af de samtlige fragter, imod at jeg derfor alene oppebær den derfor bestaaende Godtgjørelse.
- b) Den ved Stationsholdet forenede Handlerrettighed overdrager jeg til Frihandler Peder Haug på 3 1/2 Aa + ny et halvt Aar imod at han derfor godtgjør mig med 60 Spdlr. aarlig.
2. Jeg – frihandler Peder Haug – som ifølge foranførte overdrages hele Handle-

rettigheden, indgaar paa derfor at godtgjøre Enken Sidsel Aronsven ovennævnte 60 Spdlr. aarlig, hvilke sexti Spdlr. jeg erlegger i to Terminer, nemlig tretti Spdlr. 14" -fjortende-Oktober og Resten tretti Spdlr. 14" April.

Ovenstaaende overenskomst bekræfter vi hermed med vore henders Underskrift i Overvær af tvende Vidner.

Aronsven, den 26 de Januar 1864

Til Vitterlighed: Sidsel Aronsven
P.Haug

Det bemerkes at P. Haug har En gjenPart af denne.

d.u.s.

Aronsveen i 1953.

Red.:

Ølsalg – Stafsmartnen

For Udsalg af Øl under sistafvigte Stafs Marked er følgende i lignede saadan skat

Simen Langsveen	2 Spd. 60 sk.
Anton J. Vedum paa Aasletten	2 Spd.
Johannes Nybakken	3 Spd.
Ragnhild Tolstad	2 Spd.

Ole J. Moe

Læst ved Øier Hovedkirke 20/12 1876

Lüttken

Mit Tilkommende
for Læsning frafaldes

Lüttken

Fra krigen

Ola Matti Mathisen:

Gestapo-besøk i Pålslud-grenda

(Teksten er skrevet i 1995)

Da Arne Saatvedt stod foran meg, så jeg på krøllene hans og kunne ikke dy meg for å tenke: Du er i grunnen pen, du skulle ikke vært der du er! Det sier Emma Pålslud (84) som sammen med sin 11 år gamle sønn Sigmund ble forhørt i spiskammeret hjemme på Pålslud Nordre Midtre i Nordmedlia – et steinkast fra Ringebugrensen – 13. april 1945, altså bare tre uker før frigjøringen. Hennes mann, Arne Pålslud (87), ble tatt av Gestapo som ledd i en omfattende arrestasjonsbølge denne dagen.

Men den eneste lillehamring som ble dømt til døden etter okkupasjonen, klarte ikke å knekke hverken mor eller sønn, og faren kom bedre fra fengselsoppholdet i Lillehammer, Hamar og Oslo enn mange andre. Imidlertid bærer den nå 61 år gamle Sigmund preg av det han opplevde denne vårdagen.

Tyngre med årene

Jeg glemmer det aldri og minnene blir tyngre å leve med etter hvert som årene har gått. Det er i grunnen verst om våren, på den tiden da det skjedde, sier Sigmund, som nå for første gang snakker virkelig ut om hendelsene. Det har han ikke gjort før, selv ikke til sine nærmeste.

Saatvedt brukte altså det tre kvadratmeter store spiskammeret som forhørsrom, og han tok for seg mor og sønn hver for seg, mens faren stod oppstilt ute på tunet med maskinpistolene pekende mot seg.

Moren fortsetter: Det er det verste jeg har

vært utsatt for. Jeg stod med ryggen til veggen med Saatvedt rett foran meg. Han røykte en sigarett og blåste røyken rett på meg, men rørte meg heldigvis ikke. Han var hard og bestemt i stemmen og sa at hvis jeg ikke tilstod at Arne hadde vært med på motstandsarbeid, ville han bli skutt.

– Jeg har ikke noe rede på det. Jeg kan ikke tenke meg at Arne har vært med på noe slikt, for da ville jeg ha skjønt det, svarte jeg.

Mens vi stod ute på tunet, romsterte gestapistene svært inne uten å finne noe som

var spennende for dem. Til og med innholdet i en pappeske med potetmel var tømt utover gulvet.

Det snodde forresten iskaldt fra nord da vi stod der. Jeg hadde en kortermotet kjole på meg og holdt på å fryse ihjel.

Sigmund forteller:

Jeg var blitt alene igjen inne etter at gestapistene hadde tatt med seg de andre ut. Så kom Saatvedt inn igjen og tok meg med inn i spiskammeret. Vi var trolig der mellom fem og ti minutter. Jeg stod med ryggen til veggen mens han satte seg på et høyt bord. Han spurte:

– Hvor har faren din radioen? Jeg svarte at vi ikke hadde noen radio.

– Men far din har våpen, hvor er de? fulgte han opp.

– Jeg har ikke sett noe slikt, svarte jeg.

Han spurte forsiktig og fint og gjorde seg blid og vennlig. Jeg visste at vi hadde både radio og våpen, men var blitt kraftig innprentet at jeg ikke måtte si noe om det til noen. En kveld hadde jeg kommet over far og Jens Nyfløt fra Losna da de drev og smidde på et gevær. Jens tok meg kraftig i armen og sa: – Hvis du blir spurt om noe, har du ikke sett, hørt eller skjønt noe. Du må late som du er dum!

Familien Pålsrud fotografert på trappa til gammelhuset – som forlengst er revet – umiddelbart etter frigjøringen.

Far Arne og mor Emma sammen med (fra venstre) Håkon (8), Asbjørn (3) og Sigmund (11). Spiskammeret hvor mor og sønn ble forhørt av Arne Saatvedt, er til venstre for døren.

Jeg visste da heller ikke hvor våpnene var, men jeg visste hvor radioen befant seg på låven. Etter en stund ble Saatvedt mer pågående. Han pirket meg i brystet med maskinpistolen samtidig som han sparket meg lett på beina med de store og tydligvis nye beksemskoene sine. Han gikk hardere på meg om radio og våpen igjen og spurte dessuten om det hadde vært noen fremmede på garden. Men jeg nektet fortsatt for alt.

Mens forhøret pågikk, var jeg faktisk helt rolig. Reaksjonen kom først senere. Da forhøret var over, sa Saatvedt:

– Du er en veldig ung gardbruker, for du får aldri se faren din igjen.

«Gardskar» fra Gjøvik

Arne Pålsrud var en av mange tretlinger

som var aktive i Milorg. På setra vår på Roåker foregikk det ofte våpenøvelser, og også Sigmund visste at det var folk der selv om han ikke skulle vite noe. Det første «treffet» på setra var allerede i julen 1942, og folk fra begge sider av kommunegrensen deltok.

Vinteren 1943/44 bodde en Milorg-kar på setra som heldigvis aldri kom i gestapistenes søkelys. Også setra til Jon Ødegård ble brukt av Milorg. Han bygde seg dessuten en kåk rett opp for garden sin mot slutten av krigen.

I juni 1944 kom en ung bygutt syklende til Pålsrud fra Gjøvik. Han het Eigil Maartmann, var aktiv i Milorg, og det var ordnet slik at han skulle arbeide som gardskar. Ordet går til Sigmund igjen:

Emma Pålsrud (f. 1911) og sønnen Sigmund (f. 1933).

– Jeg syntes jo det var litt merkelig, for han kunne ingenting som hadde med gardsdrift å gjøre. Men jeg hadde fått klar beskjed om ikke å spørre. Imidlertid tok nysgjerrigheten overhånd en gang. Eigil satt av og til og leste i et lite hefte som vi andre ikke fikk se. Men jeg stjal meg til å finne ut hvor han gjemte det, og det viste seg å være et instruksjonshefte om sprengning av bruer og jernbaner.

– Men så ble han arrestert?

– Ja, det var sent på kvelden rundt den 7. mars at Gestapo med Saatvedt i spissen kom på sitt første besøk. De kom inn i gamlestua mens Eigil var i føderådshuset hos bestemor. Men han hadde ingen sjanse til å stikke av og måtte bare finne seg i å bli med.

Under denne ekspedisjonen kjørte gestapistene seg fast med bilen like nord for Sprækkenhus og fikk folk på garden til å hjelpe seg løs. Den tjenesten betalte forresten Saatvedt for på stedet.

Heldigvis kom Eigil bra fra sitt fengselsopphold, og i alle år siden har vi holdt nær kontakt.

Kom over isen

Sigmund forteller videre:

– Den 13. april kom Arne Saatvedt og Per Oppegaard over Losna-isen sammen med tre tyskere, men det la ikke vi merke til. Hele familien satt på kjøkkenet, også mine to yngste brødre, Håkon og Asbjørn, på henholdvis åtte og tre år. Far hadde gardssag sammen med naboen John H. Paulsrud, og de skulle sage denne dagen. Han hadde reist seg og var i ferd med å ta på seg lue og votter, da han så ut av vinduet og registrerte at huset nærmest var omringet.

– Nå blir jeg arrestert, bemerket han. Far så først på kjellerlemmen og så på pipa,

men det var for sent, for de ubudne gjestene kom allerede stormende inn og ropte: «Hendene i været!» De stilte noen spørsmål til far, men vi oppfattet dem ikke, for vi var så vettskremte. Far ble først tatt med ut på tunet hvor Saatvedt gav ham en kraftig kilevink. Så spurte de ut mor, og deretter ble også hun og de to brødrene mine tatt med ut.

Etter at de hadde reist med far, gikk jeg bort i låven. Jeg ville forsøke å finne radioen for å gjemme den. Men den var allerede fjernet. Våpnene visste jeg ikke hvor var, de befant seg dels under en stein, dels i en hule oppe i skogen.

Krigsradioen vår, som var plassert under ei seng, var forresten et kapittel for seg. Vi var nemlig overlatt den av en kar på Losna som ikke hadde betalt lisensen. Etter krigen fikk han den igjen.

Det var ordnet slik at vi kunne slukke lyset i låven fra hovedbygningen. Da London-nyhetene gikk på luften klokka halv åtte om kvelden, ble lyset slukket hvis det hadde kommet gjester.

Arne Pålsrud fikk hard behandling og gikk med åpne sår på begge lår helt fram til neste vinter. Han var også gul og blå over mye av kroppen da han kom syklende hjem etter at fredens klokke hadde slått. Men han rakk nærmest bare å hilse på før han drog tilbake for å gjøre vakt-tjeneste i hjemmestyrkene.

Selve kapitulasjonsdagen 7. mai ble en uvisshetens dag for familien Pålsrud som ikke hadde hørt noe om eller fra Arne siden arrestasjonen. Da kom nemlig en pakke vafler – som Emma hadde sendt – i retur fra Losna stasjon. Det lovet ikke godt, men to dager senere var den arrester-te hjemme, støl og stiv og forslått, men egentlig i forbausende god form.

Likvidasjon utløste Gestapo-aksjoner

(Teksten er skrevet i 1995)

Likvidasjonen av angiveren Bødvar Sprekenhus på Tretten den 23. februar 1945 – av naziavisen «Laagen» kalt den mest dyriske og rå ugjerning i Gudbrandsdalen noensinne – førte til at Gestapo hadde bygda under oppsikt. Den 7. mars ble Eigil Maartmann arrestert i Nordmedlia. Etter påske ble Arne Nybakken tatt i Ringebu med en pistol i sekken og klarte å smugle ut et varsko om at det snart ville bli en razzia på Tretten. Flere kom seg unna takket være dette, og det ble bygget flere kåker i skogen hvor de utsatte tok opphold.

13. april slo Gestapo til og arresterte likt og ulikt. Natten til denne dagen tok de blant andre Erling Solheim, Torleif og Bjarne Elvestad og Reidar Blomberg.

Fredrik Enge fant det tryggest å overnatte i revegarden 150 meter fra husene og sov som en stein da Gestapo var på gården for å arrestere ham. Terje Moe, Arne Pålsrud og Hans Monsløykken ble tatt og brakt til Trararo. Spesielt fikk Pålsrud mye juling.

Foruten Enge gikk blant andre Erling Hagen, Iver og Kjell Elvestad, Ivar Jordhøy, Kristian Granskogen, Olaf Elvestad

og Jon Ødegård i dekning. En kåk omkring en kilometer ovenfor Øygarden var et av de hensiktsmessige skjulestedene, og på østsiden var det flere.

Gjennom lensmann Huuse hadde Milorg på Tretten fått tak i en gissel-liste som Gestapo hadde, og noen av de som stod på listen, ble varslet.

20. april kom gestapistene med August Stuckmann i spissen tilbake til Tretten. Det var da Guri Elvestad ble arrestert og stygt mishandlet, og Fredrik Enges søster, Ragna, fikk også gjennomgå. Erik Enge, Fredriks bror, ble truet med skyting.

Øyer og Tretten var av de bygder i Gudbrandsdalen der motstandsbevegelsen slo rot først, og som hadde de best gjennomorganiserte Milorg-lag. Den første illegale gruppen ble organisert på Tretten allerede høsten 1940, og Johannes Elvestad gikk i spissen. Da han dessuten tidlig ble med i arbeidet for å organisere motstandsbevegelsen i dalen, ble Tretten snart ett av de viktigste sentre i denne mellom Lillehammer og Otta.

Emner med ulikt innhold

Lars Holmen:

Eit offer i Titanic-ulykka

Johannes Hansen Nysveen (1851–1912)

10. april 1912 la passasjerskipet «Titanic» ut på sin jomfrutur frå Southampton i England med 2.224 menneske ombord. Målet var New York. Dette skulle vera skipet som ikkje kunne søkke, men natt til 15. april kolliderte det med eit isfjell utanfor kysten av New Foundland og sokk. 1.513 menneske omkom. Johannes Nysveen (60) frå Øyer var ein av dei. Heime i Øyer satt kona, Pauline, (30) att med tvillingar på ni månader og enda eit barn i vente. I Nord-Dakota hadde han fire barn i alderen 20 til 30 år, mor og to sysken.

Siste minutt. (Georg Behes samling).

Kven var Johannes Nysveen?

I kyrkjeboka for året 1851 står det m.a. slik i lista over «Døbte»: *JOHANNES f. 17/9, dbt. 26/10. Uægte. Foræl. Artillerist i Tronhjem og Ungk. Hans Syversen Giældberg i Ringebo og Pige Ane Jonsdatter paa Rognstad.* Fadderar er også oppførte. Det går ikkje fram kva for ein Rognstad-gard mora budde på, heller ikkje om familien hennar budde der, eller om ho var der i teneste. Det var i alt fire heimar i Rognstadgrenda den gongen. Mor til Johannes var født i 1825 på ein plass ved Gilbu.

Etter folketeljninga for 1865 har Anne Jonsdotter (namnet var skrivne slik nå) fått to barn til, er ugift åleine-mor, og «losjende» på ein av tre plassar under Flatstu-

len som alle heiter Bakken. Ho er titulert «gaardsarbeider». Johannes er «legdlæm» på Flatstulen da folketeljninga vart gjort.

Den 23. mai 1869 blir han konfirmert i Øyer kyrkje. Han var da i sitt 18. år og må ha gått for presten i tre år. Han står da også heilt sist på lista over konfirmantar det året og har fått slik karakter i kristendom og flid: «*liden Kundskap og ringe Evner*». Og det er lett å forstå, eit legdbarn med lærevanskar hadde dårlege vilkår for bokleg lærdom. Han kunne nok ikkje lesa og skrive skikkeleg. Men det han utretta seinare, viser at han hadde gode kvalitetar på andre område når han berre fekk andre kår. Både mor hans og dei to halvsyskena reiste seinare til Amerika.

*Johannes Nysveens første familie. Bakerst fra venstre: Arnt, Caroline, Martha og Elias.
Foran fra venstre: Jon, Johannes, Henry og Kristiane.*

Folketeljinga for 1875 fortel at nå var Johannes Hansen tenestekar på Bø. Han er 24 år og bur i fjøset saman med fem andre tenestefolk og eit legdbarn. Budeia på garden, Kristiane Eriksdotter, bur også der. Ho er 26 år og husmannsjente frå ein plass under Kaldhol.

To år seinare, den 15. nov. 1877, giftar desse to seg og blir buande på Bøshaugen. 16. mai året etter blir fyrste barnet født og får namnet Jon. Enda det er seks månader sidan foreldra vart vigde, står det «uægte» i kyrkjeboka – men med eit spørjeteikn bak. Det viser seg at det var ein bestemt prest som tenkte i slike baner.

Vel fire år seinare blir neste barn født og får namnet Elias. Men nå bur den vesle familien i Nysvea, ein husmannsplass under oppigard Mo. Plassen låg nordafor Svegarden og det er berre hustofter att av han nå. Her tok han namnet Nysveen og brukte det sidan.

Utvandring

I året 1885 reiste familien på fire til Amerika, og barn nummer tre var i anmarsj. Syster til Kristiane, Sigrid, og mannen hennar, Ole Pedersen, hadde reist før og sendt dei oppmuntrande brev og pengar til reisa. I 1880-åra var det sers stor utvandring til Amerika.

Kristiane og Johannes kom til Detroit i Michigan i juni 1885. Derfrå tok dei toget til Fargo og fann vegen med okse og kjerre til Norman Township like ved Clifford i Nord-Dakota. Der skulle dei bu hos systema og mannen hennar eit års tid, og her vart den tredje sonen, Arnt John, født. Året etter drog dei vidare og overtok ei jordhytte på den gilde prærien ved Cummings. I tida 1887–1891 kom det tre barn til: Caroline, Martha og Henry, så nå var det seks born i familien.

I 1891 tok dei land i Norway Township i nærleiken av Cummings, saman med tre andre norske familiar og fekk ein kvart kvar. Dvs. 1/4 engelsk kvadratmil (650 dekar) – slik som Homestead-loven av 1862 bestemte. Det var berre norske i nabolaget, så norsk tradisjon og kultur vart teken godt vare på. Året etterpå gjekk dei tretten norske familiare der saman om å opprette Norway Lutheran Church. Utan-om gudstenester vart kyrkja brukt til skule for dei mange borna i nybyggjarsamfunnet.

Men Nysve-folket skulle få oppleva stor sorg. På fem år var det tre dødsfall i familien. I 1901 døydde Kristiane (52) av plager ho hadde fått av struma, to år seinare omkom eldsteguten Jon (25) i ei arbeidsulykke på farmen, og i 1906 døydde Caroline (18) av tuberkulose.

I 1903 hadde Johannes fått kjøpt ein av nabo-kvartane så nå hadde han 1.300 dekar jord! Han hadde god hjelp av borna sine til den nokså store farmen.

Heimreise og nytt giftarmål

Johannes må ha vore heime att i Norge før mars 1909, for den 23.3. dette året sender han kort frå New York til Frk. Pauline Rognstad. Det har svært stutt tekst til kjærleiksbrev å vera: «*Velkommen over. Hilsen J.H.N.*» Den gode handskrifta tyder på at han har hatt «sekretær» til skrivinga.

Norsk-amerikanaren må ha vore ein svært interessant kar i Øyer i denne samanhengen – han som 24 år før reiste frå husmannskår og hadde ein vanskeleg oppvekst. Han satt nå med ein farm som gjorde dei største gardane i Øyer til småbruk i samanlikning. Dette var som eit eventyr! Han fortalde sjølvsagt om det storslagne landet der vest – at ein kunne få 650 mål fin, steinfri jord heilt gratis av staten, og at han sjølv åtte det dobbelte av dette arealet.

*Johannes Hansen Nysveen.
Bilde fra omlag 1898.*

Det var vel dei som tvilte på om dette kunne vera sant? Kvar han budde under sitt Norges-opphald, er ikkje kjent.

Pauline var frå nedre Rognstad, 28 år gammal på denne tida og 30 år yngre enn Johannes. Ho var utdanna sjukesyster frå Diakonissehuset og var styrarinne for Øyer aldersheim som starta opp året før. Det kortet han sendte henne frå New York i mars 1909, syner at han ville ho skulle komme til Amerika. Men ho ville nok ikkje det ettersom han kom attende alt i 1910. I januar 1911 gifta dei seg, og 12. juli same året vart tvillingane Jan og Paul født.

Ein snartur til Amerika

Pauline ville nok framleis ikkje bli amerikandar, så han hadde nå bestemt seg for å bli i gamlelandet for godt. Men han måtte over att ein tur, for å forpakte bort farmen til borna sine som nå var mellom 20 og 30 år. Pauline var med barn igjen, men han lova å vera heime att i god tid før fødselen som skulle skje i september.

Det var visstnok bestemt at han skulle reise den 3. april med ein båt som heitte «Olympic» og som skulle vera i New York den 10. april. 7. april skreiv han kort frå Southampton med slik tekst: «*I dag reiser vi fra England. Alt vel.*» Det står ingen ting om kva båt han skal reise med. Dette var det siste livsteiknet Pauline fekk frå han.

Da Johannes ikkje kom til Amerika da han var venta, vart det stor angst på både sider av Atlanteren. Men sjølv etter at «Titanic» hadde forlist, tenkte ikkje Pauline på at Johannes kunne ha vore med der. Ho var sikker på at han hadde reist med «Olympic».

Ho skreiv til han i Cummings og bad han innstendig høyre frå seg. Ho fekk sjølv sagt ikkje noe svar. Familien i Nord-Dakota tok kontakt med dommar J. E. Bagstad i Hillsboro, og han telegraferte til reiarlaget White Star Lines kontor i New York som åtte «Titanic», for å spørja etter Nysveen.

24. april fekk han slik svar – i norsk omsetjing: «*Telegram mottatt. Navn John H. Nyoven står på listen, skal være John H. Nysven. Vi beklager at han ikke er blant de overlevende. White Star Line.*»

Feilskrivning eller feiltyding av ein bokstav var altså årsaka til at det nå fyrst vart oppdaga at Johannes Nysveen var av dei omkomne på «Titanic». Liket vart aldri

*Bildet på motstående side: Pauline med Johannes på fanget, truleg 7–8 månader.
Paul sit til høgre. Jan står bak. Dei er bortimot 2 år gamle.*

funne. I alt 31 norske omkom i dette forliset. Den 21. mai stadfesta «Gudbrandsdølen» at Johannes Nysveen var mellom dei omkomne.

28. april var det minnegudsteneste i kyrkja i Norway Township. Kyrkja var pynta med plommeblomster. Heile nybyggjar-samfunnet var samla og uttrykte stor medkjensle med familien som levde att. Johannes hadde hatt mye å seia for utviklinga i settlementet, så den brå bortgangen var eit stort tap.

Utpå sommaren 1912 kom ein med-pas-sasjer, Karl Midtsjø, til familien i Norway Township for å levere ein frakk og eit ur som hørde Johannes til. Han budde der noen veker. Det vart eit vemodig møte; han fortalde sjølvsagt om hans siste levedagar.

Johannes Nysveen fekk si grav i Atlan-

terhavet. På farmen hans i Nord-Dakota er det oppsett ei minneplate med slik tekst:

John H. Nysveen

1850–1912

Døde til sjøs på Titanic

Familien i Øyer

Pauline kunne ikkje fatte at Johannes var omkomen slik det gjerne er når ein opplever sterke, dramatiske hendingar. I september fødte ho ein gut som fekk same namnet som faren.

Familien på fire budde i Rognstad hos broren, Iver, som var ugift, og dei fekk god støtte av han. Dei budde også andre stader i bygda, og i 1925 kjøpte ho småbruket Steinsli i Nordbygda. Gutane var da 13 og

Steinsli slik det var da Pauline kjøpte det.

14 år gamle og var til stor hjelp. Ho fekk noe erstatning frå ulike hald, m.a. frå reiarlaget som åtte «Titanic». Men det seier seg sjølv at økonomien måtte bli trong.

Pauline kom seg aldri over tapet av mannen. Ho fekk dårleg mental helse resten av livet og hadde fleire opphald på psykiatrisk sjukehus. Ei lang årrekkje i slutten av livet var ho sengeliggjande, og det hadde sin årsak i psykiske lidingar. Sønene hadde vilja besøkt slektningane sine i Amerika, men ho nekta dei å dra utpå havet. Ho bud-

de hos sonen Paul, som stelte henne. Han bygde seg hus på Granrudmoen like etter krigen og der døydde ho i november 1966.

Somme menneske får hardare lagnad enn andre. Pauline Nysveen var ein av dei.

Kjelder:

«Titanic» 31 norske skjebner, av Per Kristian Sebak

Kyrkjebøker for Øyer og Tretten

Folketeljingar for Øyer 1865 og 1875

Utvandrarlister frå Øyer prestegjeld

Per Ivar Nysveen, Øyer

**ØYER OG TRETTE
HISTORIELAG**

På personjakt i kirkeboka

På sine eldre dager drev far, Paul Rusten, med slektsgransking. Han fortsatte et arbeid som hans bror, Leif Rusten, startet opp. Med sin utmerkede håndskrift skrev han stamtavler (vesentlige huller først i 6 generasjon) for alle sine 9 barn og sine 6 søsken. Det han samlet av stoff fikk min bror, Arne Rusten, maskinskrevet og mangfoldiggjort for snart 30 år siden.

Slekt skal følge slekters gang. Tre generasjoner Rusten:

I midten: Kjerste (1862–1932. Omtalte Goro var hennes oldemor) og Peder P. (1857–1940).

På sidene: Paul (1888–1970) og Kristine, f. Lie (1891–1982).

Ellers 7 av deres barn:

*Fra v. øverst: Knut, Gudbrand, Per, og fra v. nederst: Arne, Gunvor, Kari og Johannes.
(Eldste datter, Kjersti, er ikke til stede. Yngste datter, Marit, ikke født.)*

Som pensjonist har jeg tatt opp igjen dette arbeidet. I jakten på aner møter man enkelte pirrende utfordringer. Registreringen i kirkebøkene bærer preg av at det ikke har vært tradisjon eller regler for bruk av slektsnavn. Som etternavn ble oftest brukt navnet på stedet hvor personen bodde. Flyttet en person fra en gard til en annen, ble etternavnet ved neste registrering i kirkeboka som regel også endret. Ved dåpen er farens navn registrert, skrivemåten på så vel farens som barnets navn kan variere fra begivenhet til begivenhet oppover i livet. Dette skaper problemer når du skal forsøke å nøste opp dine aner.

For en av bestemor Rustens oldemødre, Goro Larsdatter, hadde far følgende kommentar: «Født Hov, dette er av nuværende Åsheimfolket. Kjendt er lærer L. Hov i Gausdal».

I kirkeboka finner jeg at Lars Kielgaards barn, Goro, er døpt 15.02. 1756. At dette er den rette Goro på denne plassen i anetavla er absolutt sikkert. Jeg finner Goro Larsdatter Kielgaard i kirkeboka da hun giftet seg med Ole Johannesen Bøe og da hun døde på Bøshaugen 28.03. 1853, 97 år gammel.

Goros far, Lars, i kirkeboka i 1756 med etternavnet Kielgaard, har skaffet meg mange arbeidstimer. Det første som undret meg, var at jeg fant igjen Lars bare en gang med etternavnet Kielgaard, da som fadder til Lars Knutsen Iles barn, Sigrid, døpt 14.03. 1756. Lars Knutsen Ile giftet seg med Kirsti Tostensdatter 18.05. 1755. De fikk også en datter døpt Goro.

Min neste oppdagelse var at jeg fant flere barnedåper av Lars Iles barn før 1755, bl.a. Ole døpt 05.12. 1745, Ragnhild 1748, Torjer 1752, og Johannes 1755. Jeg fant også en Gunder Larsen Ile begravd 07.05.1787 med en alder på 47 år, altså født i 1740. Så

langt var min antagelse at Goro Larsdatter Kielgaard kunne tilhøre denne søskenflokk. Det var også klart at i tillegg til Lars Knutsen Ile var det enda en Lars Ile med en barneflokk der den eldste måtte være født på begynnelsen av 1740-årene.

Dermed startet jakten på et aktuelt brudepar i nærheten av 1740. Her fant jeg en Lars Gunnersen som giftet seg 04.07. 1739 med Ingri Larsdtr.

Ved sjekking av folketellingen for 1801, fant jeg ingen Lars Kielgaard, ingen Lars Ile, ingen Lars Gunnersen og ingen Ingri Ile med sannsynlig riktig alder. Det avgrenset leteområdet blant dødsfall til perioden ca. 1760 til 1801. Blant begravde fant jeg: «27.07. 1786 Lars Ile 74 år» og «19.02. 1789: Inge Larsdatter Ile, 74 år», Lars skulle altså være født i 1712 og Inge (Ingri) i 1715. Spenningen var stor da jeg slo opp i kirkeboka for å gå gjennom listene over døde disse to årene. I 1712 fant jeg bare en med fornnavnet Lars som var døpt det året. Det var: Gunner Hofdes barn Lars, døpt 13.03. 1712. Den 24.02. 1715 ble Inge Larsdatter Ile døpt.

Hovedbrikkene falt på plass i mysteriet Lars Kielgaard, som mesteparten av sitt liv etter at han giftet seg, hadde brukt Ile som etternavn, men som i kirkeboka var registrert enten som Lars Gunnersen, Lars Kielgaard eller Lars Ile. At Inge Larsdatter Ile er den «Ingri» som giftet seg med Lars Gunnersen i 1739, føler jeg meg nå sikker på. Før flytting til Kielgaard, i dette tilfellet Aronsvekjølgård, hadde Lars og Inge sannsynligvis bodd på Ile, eller en husmannsplass til Ile, og brukt Ile som etternavn. Et etternavn som de fortsatte å bruke med noen få unntak senere i livet.

Det jeg ikke har greid å få på plass er fars utsagn om at Goro Larsdatter var av det «nuværende Åsheimfolket». Det jeg har

funnet ut er at Gunder Knutsen Hofde, Lars Gunnarsens far, giftet seg med Bereth Tronsdatter 25.09. 1705. Ved deres forlovelse har presten skrevet Gunder Hofde-Eye i kirkeboka. Jeg finner videre at Tron Melumbs datter Bereth er døpt 30.05. 1686. Det er stor sannsynlighet for at det er denne Bereth som giftet seg med Gunder Hofde-Eye. Kanskje det finnes lesere som kan hjelpe meg slik at jeg med sikkerhet kan få bekreftet eller avkreftet fars utsagn om tilknytningen til Åsheimslekten.

Da jeg startet med slektsgransking, var det i første rekke for å ajourføre etterslektene etter mine fire besteforeldre. Det er ikke fritt for at jakten på aner av og til blir for

sterk. Denne form for jakt er irritabelt fascinerende selv om resultatet, når en kommer mange generasjoner bakover, bare har kuriositetens interesse.

I tillegg til kirkebøkene, er folketellingene nyttige kilder i dette arbeidet. Jørgen Trosvik sitter med et imponerende stort materiale og har gitt meg mye nyttig slektsinformasjon. For de som har tilgang til internett, er det to personer som har lagt ut slektsdatabaser over Øyerslekter på internett. Det er Per Nermo, sønn til Johan Nermo, og Øyer Genealogy, Kaldor v/ Nanna Egedius. Disse kilder er også brukt av norskamerikanere som er på jakt etter sine røtter i Øyer.

Lars Holmen:

Gardsklokker og kyrkjeklokker i Øyer og Tretten

Det historiske opphavet til gardsklokker er ikkje kjent. Ein veit ikkje når eller kvar gardsklokker først kom i bruk. Det er gjort lite av gransking på dette feltet, men det vesle som er gjort, tyder på at gardsklokker fyrst og fremst høyrer til på Austlandet, Trøndelag og Nordmøre. Og i desse områda står Gudbrandsdalen og Østerdalen sterkt. Øyer har etter måten mange gardsklokker.

Nordgard Skåe.

Når vart det gardsklokker i Øyer og Tretten?

Den eldste opplysninga om gardsklokke her i kommunen finn ein på Jevne der vindfløya på klokketårnet har årstalet 1747. Ein kan gå ut frå at det vart sett opp ei klokke der det året, sjølv om både klok-

ka og klokketårnet som er der nå, er yngre enn dette.

Held vi oss til årstal på vindfløyer og klokker og opplysningar frå klokke-eigarane, ser det ut til at gardsklokkene kom i bolkar. Ein skal likevel vera litt forsiktig her – klokka treng ikkje vera kome til

gards det året ho vart støypt. Men små handverksbedrifter som desse støyperia var, låg dei vel ikkje inne med store lager av klokker?

I den første bolken kom det klokker på ni gardar: Rindal i 1795, Glømmen i 1798, Jevne, Tande og Bø fekk klokker omkring 1810, medan fire gardar på Nord-Tretten følgde i åra 1812 til 1818. I den neste bolken – 1839 til 1860 – kom det åtte klokker, og i den tredje – 1866 til 1885 – fekk 12 gardar klokke. Like etter hundreårsskiftet, 1907 til 1915, kom det klokke på sju gardar. Ei og anna klokke kom seinare, og noen få klokker let seg ikkje tidfeste.

Den femte og siste bolken er komen dei siste 20 åra. Omlag 25 gardsbruk og andre heimar har skaffa seg klokke i denne tida, lenge etter at den opphavelige bruken av dei tok slutt. Noen fritidseigedomar har også klokke, men dei er haldne utanfor her.

Namn på klokkene og bruken av dei

Det har vore brukt fleire namn på klokkene. Om dei gamle klokkene – dei frå før krigen – er ordet *matklokke* så å seia eine-rådande. *Stabbursklokke* er brukt noen gonger, og *supklokke* ein gong. *Gardsklokke* derimot er brukt berre noen få gonger og alltid om dei nyaste klokkene.

Som det går fram av namnet *matklokke*, var klokkene brukte til å varsle arbeidsfolket om måltid: dugurd, middag og kveldvord. På noen få gardar vart dei også brukte til å varsle «ut att» etter kvila. Det er opplyst at det vart ringt i 3/4 takt: tung, lett, lett! På somme gardar vart dei også brukte til å varsle brann, når det ein sjeldan gong var varme laus.

Klokkene vart brukte berre i sommarhalvåret, og berre på yrkedagar. Dei fleste gardar hadde inga klokke, men folket der følgde gjerne klokker dei høyrde i nabolaget.

Den opphavelige bruken av gardsklokker, tok slutt i 1950-åra, og det hadde samanheng med den omlegginga i jordbruket som skjedde på denne tida. Betre løns- og arbeidsvilkår i andre næringar, tvinga fram ei mekanisering av jordbruket. Traktoren avløyste hesten som trekk-kraft, og motorduren overdøyvde klokkeklangen. Det vart lite av leigd arbeidshjelp, så arbeidet vart stort sett utført av gardens eigne folk. Armbandsur vart alminneleg, så folket ute på jorda passa tida sjølve. Ved dette leitet var det 41 gardsklokker i Øyer og Tretten.

Klokker og klokkestøyperi

Etter det som går fram av brosjyre frå Olsen Nauen klokkestøyperi ved Tønsberg – det einaste i landet nå – består klokkene av ei legering med 78 % koppar og 22 % tinn, kalla klokke-bronse. Denne legeringa har alltid vore brukt i klokker – står det i den same brosjyra. Men ein veit sjølvstyk ikkje om alle støyperia har brukt denne legeringa. (Messing består av koppar og sink.)

Dette firmaet har levert alle klokkene som er komne i seinare tid, men berre to av dei gamle klokkene er komne frå dette firmaet enda det går attende til 1844. Eit par gardsklokker i kommunen består av støypejern. Omlag 1/3 av dei gamle klokkene og fire av dei nyare har krone, dvs. eit feste for opphenget som kan minne om ei kongekrone. Resten av klokkene har eit enklare oppheng.

Andre klokkestøyperi var Schmidt i Christiania, Holte på Toten, Skierstad i Elverum, Forset i Singås, Knutrud på Lillehammer, og eit par klokker er komne frå Gøthe i Falun. Også noen andre klokkestøyperi har levert klokker hit, og ei einaste klokke er komen frå Amerika, frå Seneca Falls i staten New York.

Klokketårn

Gardsklokkene heng alltid i eit tårn, og det er oftast plassert på stabburet – derfor namnet stabbursklokke. Av og til står det på andre hus, helst på stugubygningen. Klokketårnet har nesten alltid spir, og dette spiret kan ha vindfløy.

Klokketårna har noe ulik form, og det har vore lagt stort arbeid på dei. Tårntaket kan vera laukforma, ein stil som skil seg ut frå byggjeskikken elles i dalen og landet. Ein kan undrast på korleis dette stil-elementet har kome hit. Det får ein til å tenkje på aust-europeisk kyrkjearkitektur.

Andre klokketårn har det motsette – innsvinga form, og ein finn ofte element av sweitzerstil – t.d. dei med fire møner. Elles kan tårntaka ha pyramideform – firkanta, sekskanta eller åttekanta. Ein kan også sjå enkle tårn med sal-tak, røsta same vegen som taket det står på.

Innskrifter

Klokka eller vindfløya eller båe desse, har ofte personlege innskrifter av ulike slag. Det er helst namn eller førebokstavar på han eller dei som var brukarar på garden da klokka vart set opp, eller årstalet da desse overtok garden. Det er fleire eksempel på at klokka har kome til gards som medgift. Berre gardsnamnet er også å finne som innskrift, helst på dei nye klokkene. Såleis blir klokka noe meir enn ein praktisk reidskap for å varsle måltid. Ho blir eit dokument som kan fortelja gardshistorie, eit vakkert midtpunkt i gardsanlegget som står for tradisjon og kontinuitet.

Innskriftene på klokkene er enten inngraverte, eller bokstavane er påsveisa. Somme gonger er dei støypte i eitt med godset i klokka. Namnet til støyperiet står oftast på klokkene, og på dei eldre står også støytingsåret.

Nye klokker og annan bruk

Det er snart femti år sidan gardsklokkene varsla måltid, og dei har ikkje lenger noen funksjon i kvardagen. Likevel har som nemnt omlag 25 gardar og andre heimar skaffa seg gardsklokke dei siste 20 åra.

I 1960 innførte sokneprest Kvarving ein fin skikk på pinse-eftan som har halde seg sidan: Etter at kyrjeklokkene har ringt i fem minutt, svarar gardsklokkene og ringjer i dei neste fem minutta. Deretter tek kyrjeklokkene over att og ringjer timen ut. Så å seia alle følgjer denne skikken, også gardar som ligg så langt borte at kyrjeklokkene ikkje kan høyrast. Somme andre bygder har teke etter denne skikken.

Det er djup symbolikk i dette: kyrkjelyden svarar kyrkja! Det er som at folket gjev tilbakemelding om at bodskapen er motteken! Såleis er gardsklokkene med på

Klokka på Rybakken.

å skapa helg og høgtid over bygda. Noen ringjer også med gardsklokka på juleftan og elles ved høgtidssame høve som brudlaup, barsedåp, konfirmasjon og andre lag.

Klokkeklang skapar høgtid. Gardsklokka har såleis fått ein annan funksjon enn før: ho er ei helgeklokke som brukest til å markere dei meir høgtidssame stundene i livet. Og det er da også eit godt føremål!

Gardsklokker i Øyer:

Hunder

Diam.: 35 cm Høgde: 23 cm

Innskrift: *I. Hunder 1844*

Bokstaven I står for Iohannes. Klokka er støypt på øvre Dal i Fåberg av Christian Dahl. Ho kom til Hunder da dottera Karen vart gift med Johannes Lysgaard (Hunder) Det vart fortalt at det var innstøypt mye sølv i ho.

Fossegården

På stabburet: Vekt: 35 kg

Innskrift: *Kari og Olaf Andersgård 1986*

Eldre klokke på motellet: Diam.: 40 cm
Høgde: 25 cm

Bjørge

Diam.: 36 cm, øvre kant: 18 cm

Høgde: 28 cm

Innskrift: *Støbt af J. A. Holte, Toten 1855*

Måkerud

Vekt: 40 kg Diam.: 39 cm

Innskrift: *Måkerud. Magnhild og Steinar Grimsrud 1978.*

Det var dette året dei kjøpte garden. Ho vart sett opp i 1992. Klokka har ein bladkrans langs kanten nederst og eit merke: ein liten sirkel med kors oppå. Ho er stemt i einstroken c.

Navet

Diam.: 30,5 cm Høgde: 23 cm

Klokka har påsveisa eit merke med logoen for Lillehammer-OL, nordlyset, og dei fem OL-ringane. Under desse står det: *Lillehammer 94*

Klokka er ei av 30 som vart brukte ved sal av snarmat under vinterleikane. Fleire landbruksorganisasjonar stod for salet og hadde matklokka som varemerke. Alle utsalsstadene hadde ei slik klokke som hang i ein enkel støpul.

Aasletten

Diam.: 19 cm Høgde: 16 cm

Klokka vart teken i bruk omlag år 1900. Ho vart brukt til å varsle måltid da det var faste gjester på garden. Kvass klang.

Jaer

Diam.: 27 cm Høgde: 24 cm

Innskrift: *1940 Olsen Nauen klokkestøperi, Tønsberg*

Ho vart teken i bruk omlag 1942.

Mo, Storstugun

Diam.: 40 cm Høgde: 30 cm

Ho vart teken i bruk omlag år 1860. Det vart sagt på Mo at klokka song slik: «Tomme tarmer! Kom sløyngjan'!»

Svegarden

Vekt: 25 kg Diam.: 31 cm

Klokka blir brukt ved ymse høgtider og har ein tung klang. Ho vart sett opp i 1985.

Nermo

Diam.: 35 cm Høgde: 24 cm

Klokka har kvass klang.

Haugen

Vekt: 16 kg Diam.: 30 cm Høgde: 30 cm

Innskrift: *Familien Berg 1910*

Det var dette året familien kom til Haugen. Klokka vart sett opp i 1985.

Jevne

Diam.: 38,5 cm Høgde: 28,5 cm

Innskrift på klokka: *Støbt af Erich Schmidt i Christiania 1810. Johannes Heramb og Kari Olsdatter. På vindfløya: 1747*

Klokka har ein dekorativ bord. Ho har fyl- dig, syngjande klang.

Orrestad (Før: Øyer prestegard)

Diam.: 36 cm Høgde: 27 cm

Innskrift: *Støbt af A. O. Holte 1885.*

På vindfløya: 1892

Stabburet på Orrestad.

Vedum, Nistugun, «nordi»

Vekt: 35 kg Diam.: 36,5 cm

Innskrift: *Vedum 1985*

Klokka vart sett opp i 1988.

Skoggløtt

Vekt: 16 kg Diam.: 25 cm

Klokka vart sett opp i 1992.

Bø

Diam.: 32 cm Høgde: 28 cm

Innskrift: *Güten i Falun 1807 af E. Gøhte*

Klokka er av støypejern og vart teken i bruk omkring 1810. Ho har tung klang.

Skåe' sygard

Diam.: 37 cm Høgde: 30 cm

Klokka vart innkjøpt i 1923 av regjerings- advokat Kristen Johansen som da åtte gar- den. Ho blir brukt som kyrkjeklokke når det er olsokmesse på Kjørkjebakken. Kvass klang.

Skåe' nordgard

Diam.: 40 cm Høgde: 32 cm

Innskrift: *Støbt af J.A. Holte paa Toten Aar 1882*

Klokka vart teken i bruk omlag 1883. Hans Skåden (1825–1902) bytta til seg klokka for ein hest som var verdset til 80 riksdalar. Klokka var først plassert på stugubygning- gen, men vart omkring 1939 flytt til stab- buret. Ho har mørk klang.

Bollviken

Vekt: 25 kg Diam.: 31 cm

Innskrift: *Bollviken 1985*

Skjønsberg

Diam.: 33 cm Høgde: 25 cm

Innskrift: *Skierstad i Elverum 1841 N. 98*

Ho har kvass klang.

Lunke, nistugun

Diam.: 33 cm Høgde: 26 cm Krone 5,5 cm

Innskrift: *Støbt af H. Skierstad i Elverum 1838*

Klokketårnet har verthane der det står S.L. 1839

Bokstavane står for: Syver Lunke.

Opdal

Lita klokke på omlag 8 kg

Sirabøl

Diam.: 27 cm Høgde: 27 cm

Stabburet vart bygt omkring 1966 og klok- ka vart oppsett på same tid. Ho har spinkel klang.

Sølvskottberget rehabiliteringssenter

Diam. nederst: 30 cm, øverst: 15 cm Høgde: 25 cm

Ho vart sett opp da senteret vart opna i 1969.

Høistad

Vekt: 8 kg Ho vart oppsett i 1995

Nordeng

Vekt: 35 kg. Diam.: 36,5 cm

Innskrift: *Paula og Johs. Fossum 1953*

Klokka vart oppsett i 1986.

Staum

Vekt: 25 kg

Innskrift: *10.11. 1969 STAUM*

Klokka vart oppsett i 1985.

Kvam

Diam.: 39 cm Høgde: 27,5 cm Krone 9 cm

Innskrift: *A. & H. Holmen Kvam 1908.*

L. Knutrud, Lillehammer.

A og H står for: Anton og Hanna. Klokka var på utstilling i Drammen i 1901. Ho har påsveisa fire mynter.

Skard

Diam.: 34,5 cm Høgde: 31 cm Krone: 8 cm

Innskrift: *Støbt af H. Svenskerud paa Thoten Aar 1876 K.H.S.*

Rindal

Diam.: 38 cm Høgde: 30 cm Krone: 6 cm

Innskrift: *Støbt af A. O. Holte paa Thoten Aar 1875*

Klokketårnet har verhane med årstalet 1795 (Sjå: Tande).

Rybakken

Vekt: 46 kg Ho er stemt i einstroken h.

Innskrift: *Med denne klokka vi minner og takker dei som før her var, og til glede for dei som kjem etter. Anna og Johan Rybakken. 1986*

Klokka har ein vakker bord øverst. Langs kanten nederst er det blad-dekor. Det blir ringt ved jul og pinse og ved bryllup, barne- og andre lag.

Bilde frå Rybakken.

Nymoen, søre

Vekt: 25 kg Diam.: 31 cm

Innskrift: *Aagot og Arne Sletten 1993*

Ho har kvass klang.

Lågårud

Vekt: 40 kg Diam.: 39,5 cm

Innskrift: *T. og H. Engen 1957*

Bokstavane står for Thea og Hallvard. Det var dette året dei kjøpte garden. Klokka vart sett opp i 1980-åra. Ho er stemt i einstroken c.

Nordlien

Vekt: 25 kg Diam.: 31 cm

Klokka vart sett opp i 1985.

Rognstad, nedre

Vekt: 16 kg Diam.: 25 cm

Innskrift: *Rognstad -85*

Klokka vart sett opp i 1987

Stabburet på nedre Rognstad.

Kyrjeklokker i Øyer:

Øyer kyrkje. Det er to klokker i tårnet – ei stor og ei medels stor. Kyrkje-rekneskapen syner at det vart skaffa ei klokke i 1779 og ei i 1799. Den største har slik innskrift: *Bekostet af Øiers Menighed. Støbt af Hans Etnestad. Aar 1844*

Klokka vart omstøpt dette året fordi ho hadde sprukke. Det er fortalt at folk gav sølv for at ho skulle få vakker klang.

Den minste klokka har slik innskrift skrive med sjablong og gyllen måling: *B. Simensen, Gjøvik*

Skrivemåten av by-namnet – k i staden for g i slutten av ordet – tyder på at klokka har vore omstøpt i seinare tid – dersom det da ikkje er ei heilt anna klokke enn ei av dei som er nemnde ovanfor.

Kapellet i Sirabøl

Diam.: 27 cm Høgde: 27 cm

Klokka kom på plass da kapellet vart vigsla i 1972. Ho heng i kyrkjesvala.

*Kapellet i Sirabøl bygd 1972.
Klokka kan skimtast i svala.*

Gardsklokker i Tretten:

Skarsmoen

Diam.: 40 cm Høgde: 35 cm

Innskrift: *Skarsmoen 1994*

Klokka blir brukt både ved jul og pinse.

Holmen

Diam.: 38,5 cm Høgde: 30 cm

Innskrift: *Støbt af R. Forset i Singsaas 1871*

Klokka song: «Kom til måls! Kom til måls!» Det ser ut til at ho er av støypegods.

Bådstø

Lita klokka, innkjøpt omkring 1970. Ho blir brukt ved selskap sommarstid når gjestene skal gå til bords.

Mo

Diam.: 34 cm Høgde: 31,5 cm

Innskrift på vindfløya: *1876*

Fossum

Vekt: 25 kg Diam.: 31 cm

Anne og Magne Fossum 1986

Klokka er ikkje sett opp enno, men skal hengje i ein støpul på tunet.

Landgard

Diam.: 37 cm Høgde: 25 cm

Innskrift på vindfløya: *E.T.S.L. 1859*

Bokstavane står for: Erik Tostenson Landgård. Klokka er komen frå Folldal. Ho har tung klang.

Stalsberg, nedre

Diam.: 31 cm Høgde: 23 cm

Innskrift: *Støbt af Holte paa Thoten 1882*

Ho har medels tung klang.

Simengard

Diam.: 23 cm Høgde: 20 cm

Ho vart oppsett på garden i tida 1940–45 og har vore skipsklokke før.

Tårstad

Diam.: 36 cm Høgde: 24 cm

Tande

Diam.: 35 cm Høgde: 29 cm

Innskrift: *Ole Eriksen Rindahl i Øyer 1795*
Støbt af Erich Schmidt i Christiania i 1795
Klokka er av støypejern og har ein tung klang. Ho var først matklokke på Rindal i Øyer og vart truleg flytt til Tande i samband med at Østen Olsen Rindal gifta seg med Ingeborg Amundsdotter Tande i 1808. (Sjå Rindal).

Klæva

Diam.: 35 cm Høgde: 26,5 cm

Innskrift på klokka: *Güten i Falun aar 1804 af E. Gøthe*

På vindfløya: *O.K. 1915*

Bokstavane tyder: Olaus Klæva. I 1915 vart klokketårnet flytt frå ein annan bygning dit det nå står. I vakre bordar rundt heile klokka er det to englehovud og eit symbol som er sett saman av fire piler i eit kvadrat med ein krans inni.

Glømmen

Diam.: 34,5 cm Høgde: 31 cm

Innskrift: *E.E.S. M.I.D. 1798*

Innskripta tyder: Erland Eriksen. Marit Iversdatter.

Rundt innskripta er det ein dekorativ rosett. Erland Eriksen skal sjølv ha støypt klokka på garden.

Bilde frå Glømmen.

Glomstad, øvre

Diam.: 39 cm Høgde: 29 cm Klokka har krone.

Innskrift: *N.K. L.K. Lillehammer VEA RING 1911*

Ho har påsveisa to mynter med diam. 42 mm. Det er same slags mynt med kvar si side ut. Den eine har kongekrone, den andre eit hovud i relieff, båe med skrift som ikkje kan lesast.

På garden fins desse opplysningane: Klokka er komen til garden frå Vea på Ringsaker. Det er ei gave til Ingeborg og Olaf Glomstad frå Ingeborgs onkel, Bernt Dahl, som hadde selt garden til hagebruksskule. Klokka skal ha vore i Brøttum kyrkje i 200 år og er frå år 1530, men er omstøypt fleire gonger. (Opplysningar etter sokneprest Hauge, Brøttum.)

Enge

Diam.: 39,5 cm Høgde: 25 cm Klokka har krone.

Innskrift på klokka: *Støbt af Embret Hornset i Rendalen. No. 56 Aar 1812.* På vindfløya: *C.I.S.*

Bokstavane står for: Christen Iversen. Klokka har ein vakker, dekorativ bord og har lys klang.

Vedum

Diam.: 37,5 cm Høgde: 25 cm Klokka har krone.

Innskrift: *Denne klokke er støbt af Christoffer Møsenødegarden 1813*

Ringinga fortalte enkelte gonger om kona på garden var raus eller knipete med maten. Klokka har ein noe tung klang.

Bjerke, nordre

Vekt: 35 kg

Innskrift: *Anno 1987 – F.B.*

Bokstavane står for: Fridtjof Bjerke.

Flåtåmo

Diam.: 36 cm Høgde: 32 cm Krone: 6 cm
Innskrift på vindfløya: 1818
Etter at stabburet vart brannskadd i 1945,
vart klokka teken ned.

Ledum

Diam.: 35,5 cm Høgde: 24 cm Klokka
har krone.
Innskrift: *B. Simensen, Gjøvik*
Klokka kom truleg til gards omkring 1871,
for det året vart den førre klokka flytt til
Sprekkenhus. Ho har tung klang.

Sandvik

Vekt: 25 kg Diam.: 31 cm
Innskrift: *Kari og Ola Sandvik 1985*
Klokka er ikkje oppsett enno.

Sør-Mageli

Vekt: 40 kg Diam.: 39,5 cm
Klokka er stemt i einstroken c. Ho vart
innkjøpt i 1991.

Midtmageli

Vekt: 25 kg Diam.: 31 cm
Klokka vart sett opp i 1985.

Mageli, nordre

Diam.: 40 cm Høgde: 25 cm Klokka har
krone.
Innskrift på klokka: *Støbt af E.U. S.H. I.R.
DALEN IOANES IOHA Aar 1812 NESSES.
MOE i ØIER NO 58* På vindfløya: 1911
Klokka kom til gards i 1815 som medgift
frå Mo. Tung klang.

Sprekkenhus

Diam.: 36,5 cm Høgde: 25 cm Klokka
har krone.
Innskrift på vindfløya: *B.S. 1871*
Bokstavane står for: Børe Sprækenhus.
Klokka kom frå Ledum dette året. Tung
klang.

Botterud

Diam.: 34,5 cm Høgde: 32 cm Klokka
har krone.
Innskrift på vindfløya: 1874
Ho kom til gards som medgift frå Rindal i
1858. Tung klang.

Viker, nordre

Diam.: 41 cm Høgde: 21,5 cm
Innskrift på opphenget av jern, som truleg
er støypt samtidig med klokka: *PUMP &
IRE ENGINE MF & CO SENECA FALLS
NY.*
På vindfløya: *A.V. 1916*
Bokstavane står for: Anton Viker. Klokka
er sikkert mye eldre enn dette årstalet. Ho
er sprukken og har lege nede sidan 1959

Viker, søre

Vekt: 25 kg Diam.: 31 cm
Klokka vart sett opp i 1980-åra.

Vasrud, øvre

Diam.: 35 cm Høgde: 24 cm Klokka har
krone.
Innskrift: *A.O.Holte paa Tothen Aar 1885*
På vindfløya: *O.A.V. 1885*
Bokstavane står for: Ole Audensen Vasrud.
Klokka har ein noe kvass klang.

*Stabburet på øvre Vasrud.
Klokketårn i sveitzerstil.*

Ourom

Diam.: 33,5 cm Høgde: 25 cm Klokka har krone.

Innskrift på vindfløya: Ø.O. 1866

Bokstavane står for: Østen Ourom. Tung klang.

Stabburet i Ourom.

Lagethon

Diam.: 34,5 cm Høgde: 24 cm Klokka har krone.

Innskrift: *Støbt af A.O.Holte paa Thoten Aar 1875*

På vindfløya: *J.L. 1875*

Bokstavane står for: Johannes Lagethon. Klokka har kvass klang.

Skyberg

Vekt: 35 kg Diam: 38 cm

Innskrift: *Kari & Bjørner Skyberg 1985*

Stabburet på Skyberg.

Musdalslien, nordre

Diam.: 31 cm Høgde: 26,5 cm

Innskrift på klokka: *Støbt af B. Forset i Singsaas 1854*

På vindfløya: *M.J.L. 1854*

Bokstavane står for: Mikkel Jakobsen Lien. Tung klang.

Aspelund

Vekt: 25 kg Diam.: 31 cm

Innskrift: *Kirsten og Hallvard Aspelund 1990*

Hong, nordgard

Diam.: 39 cm Høgde: 29 cm Klokka har krone.

Innskrift: *Mart. og Anna Stein Hong 1909. L.Knutrud. Lillehammer*

Klokka har påsveisa fire mynter med diam. 42 mm; ei med årstalet 1898, ei med 1901.

Optun

Diam.: 37 cm Høgde: 27 cm Klokka har krone.

Klokka sa: "Mat å få! Mat å få!" Ho vart sett opp i 1922.

Ho har lys klang.

Kyrkjeklokker i Tretten:

I Tretten kyrkje er det to klokker, ei stor og ei lita.

Den største har slik innskrift: *ME FEGIT M.C.TROCHELL HOFKLOCKENGIESER IN COPPENHAGEN 1764 SOLI DEO GLORIA DERFRE VIL IEG BETALE DIG GUD MITT LØPTE LIGESOM IEG HAVER OPLADT MINE LÆBER OG MIN MUND TALEDE I MIN NØD: P.S.V. 13.14. KLOCKEN TIL TRÆTEN ANNEX I ØYER PRÆSTEGIELD I GULDTBRANDSDALEN ANNO 1764*

Den minste har inga innskrift. Vi veit at ei av klokkene som hang i den tømra langkyrkja på Prestegarden frå 1580-åra, hadde i 1665 så utslitne hemper at klokka måtte støypast om. Dette fortel at ho hadde gjort teneste i så lang tid at ho må ha hange i den gamle steinkyrkja som ein meiner vart bygd i fyrste halvpart av 1300-talet, ikkje seinare.

I 1968 fekk den minste klokka påsett ny krone ved klokkestøyperiet Olsen Nauen i Tønsberg. Dersom dette er den same klokka som fekk nye hemper i 1665, tok det altså 300 år å slite ut eit par klokkehemp. Reknar ein så 300 år attende frå 1665, kjem ein til 1300-talet. Det stemmer bra med tida ein meiner denne steinkyrkja vart bygd. Klokka har ein skyr klang.

Kjørkjehaugen på Sør-Tretten

Vekt: 25 kg Diam.: 34 cm

Klokka vart teken i bruk 24. mai 1969 og er plassert i ein klokkestøpul som også er inngangsportal til Kjørkjehaugen.

Støpulen på Kjørkjehaugen, oppsett 1969.

Kjelder:

Andreas Ropeid: Matklokka

«Klokkeklang» 1969

Brosjyre frå Olsen Nauen klokkestøyperiet, Tønsberg

Opplysningar frå mange av klokke-eigarane

Historieskrift om Øyer kirke – 250 år

Historieskrift om Tretten kirke – 250 år

Johan Rybakken, Øyer

Historielaget har nå desse bøkene og hefta å selja:

«I gamle fotefar»	1988:	kr 40,-
" " - " -	1989:	" 40,-
" " - " -	1990:	utselt
" " - " -	1991:	" 75,-
" " - " -	1992:	" 75,-
" " - " -	1993:	" 75,-
" " - " -	1994:	" 90,-
" " - " -	1995:	" 90,-
" " - " -	1996:	" 100,-
" " - " -	1997:	" 100,-
" " - " -	1998:	" 100,-

Tilbod for 1988–1997 (minus 1990)
kr. 450,- (27% rabatt)

Kyrkjebøker for Øyer og Tretten

Bok nr 1–2 (1671–1784)		kr 150,-	båe sokna
" " 3 (1785-1823)	" 300,-	" "	" "
" " 4 (1824-1841)	" 300,-	" "	" "
" " 5 (1842-1857)	" 300,-	" "	" "
" " 6 (1858-1874)	" 240,-	" "	" "
" " 7 (1875-1877)	" 70,-	" "	" "
" " 8 (1878-1893)	" 120,-	Øyer sokn	
" " 9 (1878-1893)	" uts.	Tretten sokn	

I alt kr 1.480,-

Tilbod for bok 1–8 kr. 1.160,-

«Og ingen kom att» kr 120,-
(Om nedlagte heimer i Øyer og Tretten)

Odd Bjerke: Tretten –
afstigning på høire Side kr 120,-
(Om jernbanejubileet i 1994)

Tor Ile: Bygdasong for Øyer kr 60,-
(Ill. av Ola T. Rybakken)

Desse bøkene og hefta får du kjøpt her:

Øyer Handelslag
Lars Holmen, Prestegardsvegen 7, 2636
Øyer, tlf. 612 78 329
Han kan også sende.
Da kjem porto i tillegg.

Det nyeste «I gamle fotefar» er å få kjøpt
på dei fleste butikkane og bensinstasjonane
i kommunen og i bokhandlane i Lilleham-
mer.

